

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування

_____ О.Н. Євтушенко

“ _____ ” _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Керівник:

старший викладач

Верба Світлана Миколаївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

доктор політичних наук, професор

Євтушенко Олександр Никифорович

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала:

студентка VI курсу 636МЗ групи

Самсоненко Ольга Олегівна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Державна служба»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	8
1.1. Корупція як об'єкт державної політики: поняття та види	8
1.2. Сутність, ключові завдання і принципи державної політики у сфері запобігання корупції	19
Висновки до Розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	29
2.1. Міжнародні стандарти впровадження антикорупційної політики	29
2.2. Нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції	34
2.3. Аналіз рівня корупції в Україні як показник ефективності державної політики у сфері запобігання корупції	44
Висновки до Розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	60
3.1. Впровадження антикорупційних програм і стратегій: результати та виклики	60
3.2. Пропозиції щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції	68
Висновки до Розділу 3	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА	–	Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів
ВАКС	–	Вищий антикорупційний суд
ЄС	–	Європейський Союз
ІСК	–	індекс сприйняття корупції
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ України
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
НАЗК	–	Національне агентство з питань запобігання корупції
ОЕСР	–	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
РНБО	–	Рада національної безпеки і оборони України
РП	–	Рахункова палата
САП	–	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
СБУ	–	Служба безпеки України
ЦНАП	–	Центр надання адміністративних послуг
GRECO	–	Група держав проти корупції

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція є однією із ключових загроз для демократичного і сталого розвитку, забезпечення верховенства права, здійснення ефективного врядування, а також підтримки і гарантування національної безпеки будь-якої з держав світу. Вона підриває довіру громадян до органів влади, спотворює механізми ухвалення рішень, стримує соціально-економічне й інноваційно-технологічне зростання.

Наша держава у цьому не є винятком, для якої, вже протягом багатьох років корупція залишається одним із головних викликів, з яким намагалися у різні періоди впоратись урядовці та політики. Попри адаптацію системи публічного управління до міжнародних стандартів, створення нових антикорупційних інституцій та прийняття стратегій і програм, боротьба з корупцією зводиться до декларативних і формальних заходів без реального впливу на системні порушення. Як результат, рівень корупції залишається високим, що прямо впливає не лише на внутрішні суспільно-державні процеси, а й на міжнародну репутацію України. Це свідчить про неефективність та непослідовність державної політики у цій сфері.

Зважаючи на це та на євроінтеграційний курс України, розробка і ефективне впровадження державної політики у сфері запобігання корупції набуває особливого значення разом із проведенням реформ публічного управління та ефективним використанням публічних ресурсів. Існує необхідність у здійсненні глибокого аналізу існуючої антикорупційної політики, виявлення її недоліків та прорахунків влади, а також розробки пропозицій щодо її удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду, національних реалій та сучасних інструментів і механізмів управління.

Все це свідчить про значну актуальність обраної теми роботи та зумовлює необхідність її дослідження.

Стан наукової розробки теми. Загальні питання корупції та боротьби з

нею відображено у наукових працях: О.С. Бадалової, О.Ю. Бусол, В.Д. Гвоздецького, Б.М. Головкіна, З.У. Живко, А.Л. Журавльова, Л.А. Зубкової, Л.І. Каленіченка, Д.В. Костенка, Г.Ю. Лук'янової, М.І. Мельника, А.М. Михненка, Є.В. Невмержицького, К.М. Рудого, О.В. Терещука, А.А. Шульги та ін. Безпосередньо дослідженням державної політики у сфері запобігання корупції займаються: В.І. Башкатова, О.Б. Ганьба, Н.В. Глущенко, Н.В. Гришина, Д.Г. Заброта, Ю.В. Ковбасюк, А.М. Новак, К.В. Ростовська, В.В. Тертичка, Т.Г. Фесенко та інші науковці.

Метою роботи є дослідження сучасного стану вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції та окреслення перспектив її удосконалення.

Для досягнення окресленої мети було сформульовано наступні *завдання*:

- розкрити загальні аспекти державної політики у сфері запобігання корупції;
- охарактеризувати міжнародні стандарти впровадження антикорупційної політики;
- систематизувати нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції;
- проаналізувати рівень корупції в Україні як показник ефективності державної політики у сфері запобігання корупції;
- узагальнити результати та окреслити виклики впровадження антикорупційних програм і стратегій;
- розробити пропозиції щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції.

Об'єктом роботи є суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання корупції.

Предметом роботи є державна політика у сфері запобігання корупції.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям даної роботи є сукупність загальних та спеціально-наукових методів дослідження. Безпосередньо для розкриття змісту основних понять у роботі було

використано формально-логічний метод. На основі порівняльно-правового методу та структурного аналізу охарактеризовано міжнародні стандарти впровадження антикорупційної політики та систематизовано нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції. Застосування статистично-порівняльного методу та узагальнення проаналізовано рівень корупції в Україні. На основі За допомогою причино-наслідкового аналізу та системно-аналітичного методу узагальнено результати та окреслено виклики впровадження антикорупційних програм і стратегій. Використання причино-наслідкового аналізу та методу прогнозування дало змогу розробити пропозиції щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції. На основі методу групування зроблено відповідні висновки проведеного дослідження.

Наукова новизна дослідження. Дане дослідження є самостійною роботою, в якій авторкою отримано науково-обґрунтовані результати, що ілюструють сучасний стан та шляхи удосконалення вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції. Наукова новизна роботи полягає: у визначенні ступеня ефективності державної політики у сфері запобігання корупції шляхом аналізу рівня корупції в Україні; у виявленні викликів впровадження антикорупційних програм і стратегій; у розробці пропозицій щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що на основі аналізу міжнародної і вітчизняної нормативно-правової бази, статистичних даних, а також наукових праць з економіки й публічного управління, у кваліфікаційній роботі досліджено сучасний стан вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції та запропоновано шляхи її удосконалення. Результати проведеного дослідження можуть бути використані: у практичній діяльності органів публічної влади при розробці власних антикорупційних програм і стратегій; в освітньому процесі при підготовці студентів різних спеціальностей; у науково-дослідній діяльності

для вироблення подальших рекомендацій щодо удосконалення державної політики у сфері запобігання корупції, особливо в умовах війни.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження апробовано у формі однієї доповіді на XXVIII Всеукраїнській щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2025: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 6-10 листопада 2025 р.).

Публікації. Окремі положення кваліфікаційної роботи знайшли своє відображення в одній науковій статті на тему: «Міжнародні стандарти та нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції» (Публічне управління та регіональний розвиток, 2025, № 4 (прийнято до друку)).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 97 сторінок, основного тексту – 76 сторінок. Список використаних джерел налічує 82 найменування. Робота містить 19 рисунків та 10 додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

1.1. Корупція як об'єкт державної політики: поняття та види

Поняття «корупція» не є новим для сучасного суспільства. Перші згадки про нього ми знаходимо в історичних джерелах давньо-східних цивілізацій – Давнього Єгипту, Китаю, Індії. За часів існування римської імперії цей термін набув законодавчого закріплення й означав «розламувати, псувати, пошкоджувати, фальсифікувати свідчення, збездіяти незайману», але у той самий час і «підкупувати суддю (претора)» [3, с. 149].

Багато історичних постатей, мислителів, політиків та філософів намагалися надати власне тлумачення даного поняття, окреслюючи його виключно у негативному світлі. Так, наприклад, Нікколо Макіавеллі (1469–1527 рр.) порівнював корупцію із хворобою, наголошуючи на тому, що це «використання публічних можливостей у приватних інтересах». На його думку, вона є наслідком слабкості законів і втрати громадянської добросовісності. Для Марка Тулія Цицерона (106–43 рр. до н.е.) корупція була руйнуванням громадянських чеснот і справедливості. Він вважав, що корупція чиновників підриває основу республіки і правопорядку. Дещо схожої думки притримувався Махатма Ганді (1869–1948 рр.), який вважав корупцію моральною деградацією, яка шкодить бідним і підриває основи справедливості. Саме йому належать слова про те, що «корупція – це найгірша форма насильства, бо вона діє приховано». У свою чергу, Джон Адамс (1735–1826 рр.) вважав, що корупція – це відступ від демократичних принципів і відповідальності перед громадянами. У своїх виступах він неодноразово наголошував на тому, що «коли політики перестають бути слугами народу і

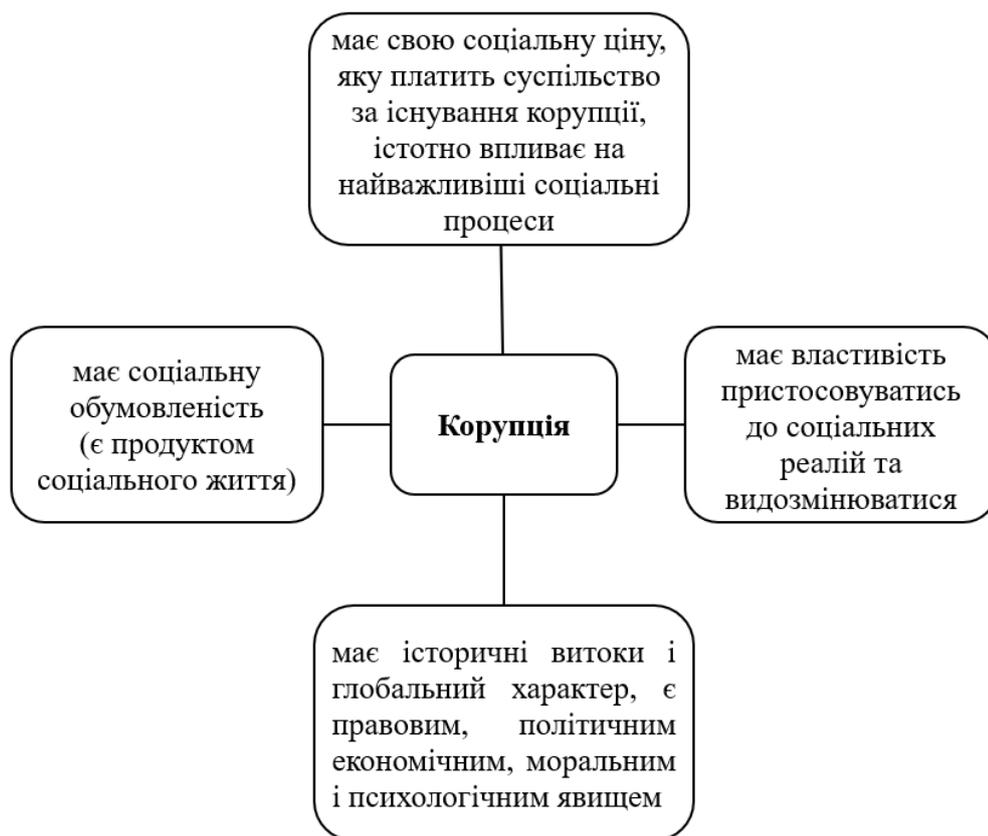
стають його господарями – починається корупція». Влучну метафору, що підкреслює руйнівну природу корупції для інституцій держави свого часу озвучив Уїнстон Черчилль (1874–1965 рр.) – «неможливо побудувати державу на основі корупції – це як будувати дім на піску». Наполеон Бонапарт (1769–1821 рр.) підкреслював загрозу, яку становить толерантність до корупції для існування держав, говорячи про те, що «держави гинуть не через поразки у битвах, а через внутрішню гниль – через байдужість до корупції» (див. Додаток А). І хоча всі ці діячі жили в різні епохи, більшість із них вказували, що корупція – це не лише економічне чи юридичне явище, а й моральна хвороба суспільства. Вона виявляє себе тоді, коли зникає підзвітність, етика і контроль над владою народом.

На сьогодні в наукових колах відсутнє єдине й універсальне визначення поняття «корупція». Насамперед, складність визначення терміну корупція в значній мірі пояснюється тим, що в різних правових системах (а інколи і в різних країнах однієї правової системи) існують свої визначення даного терміну та кола дій, які визнаються корупційними. Як свого часу відзначив Л.В. Коваль, «у світі не існує чітко визначеного для всіх правових систем кола дій, які визнаються корупційними («концепція доречності»)» [28, с. 89].

В останні десятиліття воно досить часто інтерпретується просто як складне негативне суспільне явище, зумовлене внутрішніми соціальними, політичними, правовими, економічними, культурними й адміністративно-управлінськими чинниками [6, с. 64-65], яке проникає в усі сфери суспільного життя, перешкоджаючи розвитку як самого суспільства, так і держави в цілому та несе загрозу геополітичному укладу, тим самим спричиняючи кризи в найближчі десятиліття [20, с. 84]. Зважаючи на це, ми можемо говорити про те, що корупція має свою соціальну сутність (див. Рис. 1.1).

У ширшому розумінні, корупцію розглядають як систему неправомірних взаємовідносин між владою, бізнесом і громадськістю, яка має як індивідуальний, так і системний характер. Більше деталізоване визначення досліджуваного терміну надає вітчизняний дослідник Є.В. Невмержицький. За

його словами корупцією є «соціально-політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб» [43, с. 44]. Схожої позиції притримується Д.В. Костенко, який у науковій статті «Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження», визначив корупцію як складне соціальне явище, яке «здійснює негативний вплив як на політичний, так і на соціально-економічний розвиток суспільства та держави загалом». Дослідник розглядає це явище одночасно у трьох площинах (соціальній, політичній і психологічній), наголошуючи при цьому на тому, що корупція «передбачає» скоєння протиправних вчинків [35].

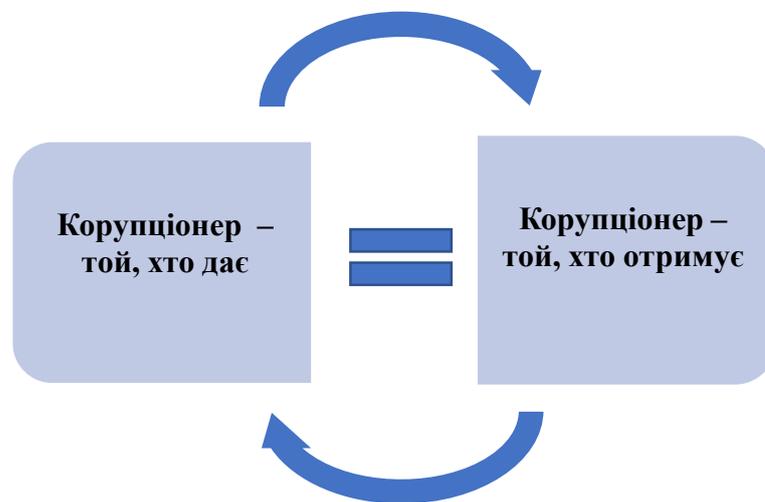
Рис. 1.1. Соціальна сутність корупції

В.В. Нонік у науковій статті «Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект», характеризує корупцію доволі

просто – як «негативне явище, що «отруює» суспільне життя будь-якої держави» [45, с. 104].

У свою чергу, А.Л. Журавльов у своїй науковій роботі «Психологічні фактори корупції. Прикладна юридична психологія» описав корупцію як процес, «коли людина використовує надані їй офіційні повноваження та пов'язані з ними можливості для одержання неправомірної переваги» [21, с. 9].

Дещо нестандартною, на наш погляд, є позиція М.І. Мельника. Свого часу, понад двадцять п'ять років назад, вчений у своїй монографії «Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства», назвав корупцію «різновидом соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу» (do ut des – «даю, щоб ти дав») [40, с. 34]. Цікаво, що його погляд на даний термін, є актуальним і сьогодні. Адже абсолютно нічого не змінилось у відносинах між корупціонерами, суть яких полягає у взаємній вигоді, іноді у злочинній взаємозалежності (див. Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Циклічність статусу «корупціонер»

На думку багатьох вчених [27], [81], до яких ми приєднуємось, найбільш точне визначення даного поняття дав О.В. Терещук у своєму дисертаційному дослідженню присвяченому питанням адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Керуючись вітчизняною й міжнародною

практикою та діючим на той час Законом України «Про боротьбу з корупцією» він розумів корупцію «як діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій чи прирівняної до неї особи, спрямовану на протиправне використання наданих їй повноважень або свого посадового становища та пов'язаних з ними можливостей для незаконного одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру (запроданство), а також підкуп зазначених осіб фізичними і юридичними особами» [76, с. 6].

Вважаємо, що для всебічного дослідження поняття «корупція» варто розглянути визначення цього поняття не лише з позиції науки, а з позиції права, зважаючи на міжнародний досвід. Так, наприклад, відповідно до ст. 7 Кодексу поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку, прийнятого Резолюцією 34/169 Генеральної асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р., корупція визначена як «дія або бездіяльність під час виконання обов'язків або у зв'язку з цими обов'язками в результаті вимагання чи прийняття подарунків, обіцянок або стимулів чи їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія чи бездіяльність» [29]. При цьому, у положеннях цього документи чітко вказано, що кожна держава самостійно на законодавчому рівні закріплює визначення даного поняття.

У свою чергу, у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, яка була прийнята у листопаді 1999 р., а ратифікована Верховною Радою України лише через шість років, прописано, що корупцією є «прямі чи опосередковані вимагання, пропозицію, давання чи отримання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду й можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [80]. На наш погляд, дефініція закріплена у другому документі зводить сутність корупції виключно до якихось певних дій (хабара чи отримання іншої неправомірної вигоди), у той час, як у Кодексі поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку мова йде про те, що корупція – це і дії і

бездіяльність. Вважаємо, що таке правове розуміння корупції охоплює більше коло випадків, що підпадають під неї.

У Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН № 1990/23 «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва» прийнятої 24 травня 1990 р., корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявились у протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [71].

До речі, у таких міжнародних документах як Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (№ ETS173), прийнята у січні 1999 р. та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, прийнята у жовтні 2003 р. поняття «корупція» не розкрито, водночас містяться перелік злочинів, які віднесено до корупційних [36], [31]. Ці два документи були одночасно ратифіковані Верховною Радою України у жовтні 2006 р. та слугують орієнтиром у розробці національної політики запобігання та протидії корупції, у встановленні ступеня й ролі участі суспільства у боротьбі з нею, у нормативному закріпленні переліку корупційних правопорушень та правопорушень пов'язаних з корупцією тощо.

Безпосередньо в Україні вперше на законодавчому рівні поняття «корупція» було закріплено у Законі України «Про боротьбу з корупцією» у 1995 р., що стало, на думку багатьох політичних діячів і посадових осіб, важливим кроком у боротьбі із цим негативним соціальним явищем в незалежній Україні. Далі, із ухваленням нових законодавчих актів у сфері боротьби та протидії корупції нормативне закріплення даного поняття змінювалось у контексті саме розширення його сутності та видів корупційних діянь. Так, із прийняттям у 2009 р. Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» кардинально змінився підхід до розуміння соціальної, економічної, правової, соціальної природи корупції, який був у подальшому відображений у діючому Законі «Про запобігання корупції» (див. Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Еволюція законодавчого визначення поняття «корупція»

<i>Закон України «Про боротьбу з корупцією» 1995 р.</i>	<i>Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» 2009 р.</i>	<i>Закон України «Про запобігання корупції» 2014 р.</i>
«діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [47]	«використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей» [57]	«використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [54]

Отже, аналізуючи нормативні визначення досліджуваного поняття, можна зробити висновок, що останнє з них є найбільш вдалим, розширеним і, водночас, вичерпним. Якщо раніше, до 2009 р., корупція вважалася як такою, яка здійснена по факту, то наразі корупцією вже вважається не сам факт вчинення певний дій, а й і дання обіцянки (або прийняття пропозиції) вчинити відповідні дії. Окрім того, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», корупцією буде вважатися дії (або дання обіцянки так вчинити), якщо це направлена на отримання неправомірної вигоди, при цьому не важливо для себе чи третіх осіб. Така вигода може бути у вигляді грошових коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, будь-якого іншого зиску нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [54].

Відповідно, іншими словами, на сьогодні корупцією будуть вважатися дії, вчинені за умови наявності таких ознак як:

Рис. 1.3. Змістовні елементи корупції

Корупція є об'єктом регуляторного впливу, тобто вона є тією сферою, яку держава намагається змінити чи скорегувати за допомогою законів, публічно-владних інституцій та антикорупційних програм і стратегій.

Корупція, як об'єкт державної політики, характеризується складністю та системністю. Вона охоплює широкий спектр дій, які порушують принципи доброчесності та законності, при цьому не лише в діяльності державних органів та посадових осіб, а й в інших суспільних сферах/відносинах. Відповідно корупція характеризується наступними особливостями:

- системність – означає, що корупція не є окремим випадком, а часто одночасно впроваджується в систему управління та функціонування публічно-владних інституцій і приватного сектору;
- часто підтримується внутрішніми зв'язками у системі державної влади;
- ускладнює ефективність публічного управління;
- зловживання владою – передбачає використання службових повноважень для власної вигоди або вигоди третіх осіб. При цьому така вигода є неправомірною, тобто такою, яка не передбачена законом;
- наявність латентного (прихованого) характеру;
- потребує інтегрованого міжвідомчого підходу до протидії. Це означає, що боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, що включає запобіжні заходи, правоохоронні дії, судову систему та громадський

контроль;

- повсюдність – означає, що корупція є глобальною проблемою, яка потребує міжнародного співробітництва щодо боротьби з нею;

- висока суспільна ціна – корупція підриває довіру до влади, перешкоджає економічному розвитку, створює соціальну несправедливість та послаблює національну безпеку [74, с. 72].

Зважаючи на міжнародну практику та вітчизняний досвід протидії корупції, залежно від критеріїв її класифікації, виокремлюють такі види корупції:

1) за масштабом вчинення:

- побутова (мала) корупція – отримання неправомірної вигоди посадовим особам за вирішення певних дрібних питань (наприклад, у лікарнях, університетах, поліції тощо);

- адміністративна (середня) корупція – використання службового становища чиновниками середньої ланки (наприклад, маніпуляції з тендерами, видача дозволів, сертифікатів тощо);

- високорівнева (велика) корупція – корупційні дії високопосадовців, пов'язані з впливом на державну політику, бюджет, законодавство;

2) за сферою прояву:

- політична корупція – вплив грошей на політичні рішення, підкуп виборців, продаж посад;

- судова корупція – за отримання неправомірної вигоди винесення неправосудних, несправедливих чи необ'єктивних рішень;

- адміністративна – корупція в органах публічної влади;

- бізнес-корупція – підкуп чиновників з боку комерційних структур;

- освітня, медична, митна тощо;

3) за формою вчинення:

- активна корупція – коли особа дає або пропонує отримання неправомірної вигоди;

- пасивна корупція – коли посадова особа вимагає або приймає (чи

обіцяє прийняти) неправомірну вигоду [27, с. 43-45];

4) за способом вчинення:

- хабарництво – отримання хабаря посадовою особою чи службовцем за вчинення чи невчинення дій, пов'язаних з виконанням ними їх службових обов'язків (наприклад, посадова отримує гроші за видачу дозволу особі, право на отримання якого дана особа не мала);

- шахрайство – умисне введення посадовою особою чи службовцем іншу особу чи організацію в оману з метою отримання неправомірної вигоди (наприклад, підробка службовою особою документів);

- вимагання – примус особи передати майно, гроші або інші цінності шляхом погроз, насильства чи інших незаконних засобів (наприклад, посадова особа вимагає хабар – незаконно тисне на людину, щоб отримати неправомірну вигоду);

- розтрата (привласнення) публічних коштів – посадова особа або службовець незаконно використовує або привласнює державні гроші, які мають йти на виконання суспільних функцій, задля власної вигоди або вигоди третьої сторони (наприклад, керівник фінансового відділу підписує документи на виплату грошей, які фактично не були витрачені на державні проекти, а переводяться на його рахунок чи рахунки третіх осіб);

- клієнтизм – соціально-політичне явище, за якого між особами або групами осіб встановлюються залежні відносини, засновані на взаємних послугах, при цьому одна сторона (клієнт) отримує певні вигоди чи переваги від іншої сторони (патрона) в обмін на підтримку, лояльність або виконання певних дій (наприклад, політик або посадова особа може надавати робочі місця, матеріальну допомогу або інші вигоди своїм прихильникам у обмін на їх підтримку чи голосування);

- лобізм – діяльність з впливу на прийняття політичних чи управлінських рішень з боку зацікавленої особи чи групи осіб (лобістів), які представляють інтереси певних організацій, бізнесу або громадських організацій (наприклад, енергетична компанія лобіює законодавство про

тарифи, щоб зберегти вигідні умови для свого бізнесу);

- фаворизм – практика надання переваг, зиску або привілеїв окремим особам або групам осіб за їх лояльність, особисті зв'язки чи інші негласні критерії, а не на основі професійних якостей чи заслуг;

- кумівство (непотизм) – надання преференцій (робочих місць, посад, пільг) родичам, друзям або близьким знайомим без урахування їх професійних якостей чи заслуг (наприклад, керівник органу влади віддає перевагу при працевлаштуванні на роботу своєму родичу або знайомому, у той час, коли на цю ж посади претендують фахівці із вищим рівнем кваліфікації та більшим професійним досвідом);

- захоплення держави (state capture) – ситуація, коли окремі особи, групи осіб або корпорації систематично впливають на формування та прийняття управлінських рішень у своїх інтересах, використовуючи неформальні чи незаконні методи, щоб контролювати законодавство та публічно-владні інституції (наприклад, корпорація через політичних союзників змінює закони на свою користь, отримуючи монополічне становище на ринку, і одночасно блокує конкуренцію та роботу контрольних органів влади) [23, с. 8];

5) за часом дії:

- однократна корупція – поодинокий випадок зловживання владою або службовим становищем посадовою особою для отримання особистої вигоди чи вигоди для третіх осіб;

- пролонгована корупція – триває упродовж тривалого часу, систематично або постійно. Це не одноразові випадки, а усталені схеми, які глибоко вкорінені в окремих органах влади чи установах;

6) залежно від виду юридичної відповідальності – корупційні діяння, за вчинення яких законодавець передбачає настання кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної відповідальності;

7) за територіальною ознакою вчинення:

- внутрішньодержавна (національна) корупція – корупційні дії вчиняються у межах країни, без участі іноземних органів чи суб'єктів;

- транснаціональна корупція – корупційні дії вчиняються у межах декількох країн (наприклад, українські чиновники отримують хабарі від іноземних інвесторів за надання преференцій у приватизації; корупційні угоди між політиками та транснаціональними компаніями в сфері оборони, видобутку корисних копалин тощо) [27, с. 43].

Враховуючи вищезазначене можна узагальнити, що корупція як явище існує вже дуже давно. Від початку її сприймали як діяльність декількох осіб, спрямовану на порушення нормального ходу судового розгляду або управління суспільством. Та у результаті розвитку і динамічності суспільних відносин корупція з одиничних проявів у формі хабарництва перетворилася на складне, системне, багатогранне явище локального і глобального масштабу. Сьогодні остаточно визначити зміст даного поняття просто неможливо через велику кількість її проявів. Трагування відрізняються один від одного в залежності від культурних, правових або інших факторів. Узагальнено корупцію можна визначити як негативне соціальне явище, зміст якого полягає в отриманні неправомірної вигоди й оперативного протиправного вирішення особистих питань чи задоволення власних потреб (або третіх осіб).

1.2. Сутність, ключові завдання і принципи державної політики у сфері запобігання корупції

Перш ніж вести мову про державну політику у сфері запобігання корупції, необхідно чітко окреслити, що собою являє державна політика.

Іноземні й вітчизняні дослідники вже не одне десятиліття намагаються розкрити сутність поняття «державна політика». Так, наприклад, зважаючи на чисельність трактування даної категорії у зарубіжній науковій практиці сформовано декілька підходів до її визначення:

- 1) раціональний (англосаксонський) підхід, суть якого полягає у

тому, що державна політика – це результат раціонального процесу ухвалення рішень. Іншими словами акцент робиться саме на аналізі проблем, формулюванні альтернатив, виборі найкращого варіанту;

2) інституціональний підхід – державна політика визначається через діяльність офіційних інститутів: парламенту, уряду, судів. Відповідно виокремлюють такі її види як: розподільча, регулятивна, перерозподільча;

3) процесуальний підхід, суть якого полягає у тому, що державна політика є процесом, який включає такі етапи як: ідентифікація проблеми, формування порядку денного, розробка рішень, ухвалення, реалізація, оцінка;

4) біхевіористський підхід, відповідно до якого державною політикою є результат взаємодії груп інтересів. При цьому акцент робиться на поведінці учасників процесу політики (політиків, лобістів) [16, с. 4].

Доволі цікавим, на наш погляд, є позиція західних вчених Е. Янга і Л. Куінна, які у практичному посібнику для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі «Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики», розглядають державну політику з декількох позицій, як: 1) дії, що їх реалізує владний орган, який має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити; 2) реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми; 3) рішення, що вже ухвалене; 4) рішення щось робити або рішення нічого не робити; 5) курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений підхід або стратегія [82, с. 5-6].

У свою чергу, вітчизняні дослідники, серед яких немає єдності у розумінні поняття «державна політика», тлумачать його як багатоаспектне явище або як відносно стабільну, організаційну й цілеспрямовану дію чи бездію, що містить конкретні рішення щодо розв'язання проблем, або як відповідь на суспільні потреби. Так, наприклад, В.А. Ребкало та В.В. Тертичка вважають, що державна політика – це «відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювані безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства» [16, с. 6]. Дещо схоже визначення

наводять В.Д. Бакуменко та П.І. Надолішній у навчальному посібнику «Теоретичні та організаційні засади державного управління» стверджуючи, що такою політикою є «діяльність держави щодо визначення та досягнення соціально значущих цілей розвитку суспільства чи його окремих сфер» [4, с. 35]. О.Л. Валевський у монографії «Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження» взагалі пише, що державною політикою є «дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства» [7, с. 21]. Натомість В.М. Князев наголошує на тому, що державна політика є «засобом, що дозволяє державі досягнути певної мети в конкретній галузі, використовуючи правові, економічні, адміністративні методи впливу, спираючись на ресурси, які є в її розпорядженні» [17, с. 63].

Більш ширшим і повним є визначення цього терміну наведене свого часу В.Є. Романовим: «державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність або бездіяльність уряду стосовно певної проблеми чи предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства» [73, с. 12].

Цікавим, на наш погляд, є позиція В.І. Андріяш, яка переконана, що державна політика – це «оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб'єктивних суджень людей про власні інтереси в суспільстві». На думку дослідниці, державна політика дистанціюється від політики конкретних політичних сил, навіть тих, які мають більшість у представницьких органах влади. По-перше, тому, що необхідно, щоб державна політика представляла й інтереси меншості, інакше будуть виникати труднощі при її реалізації. По-друге, державна політика повинна бути досить стійкою, стабільною, мати історичну перспективу. По-третє, державна політика повинна виступати, об'єднуючою силою, і бути спрямованою на позитивний розвиток суспільства [1].

Зважаючи на викладене ми можемо узагальнено говорити про те, що державна політика є дуже складною, як за своєю суттю, так і за своїми

проявами та наслідками для суспільства і країни в цілому. Вона виступає підсумком великої кількості програм, законодавчих дій та управлінсько-організаційних взаємодій. Це обґрунтована реакція держави на конкретні проблеми суспільства, або груп у цьому суспільстві, які мають бути вирішені шляхом погодження інтересів, знаходження консенсусів тощо, необхідних для стабільності суспільства.

У загальному розумінні об'єктом державної політики є будь-яка сфера суспільного життя або суспільне явище, на яке спрямовується вплив держави за допомогою політико-управлінських рішень, інструментів, механізмів, заходів тощо. Іншими словами об'єкт державної політики дає уявлення про те, на що суб'єкт політики спрямовує свою активність у вигляді перетворюючої або руйнуючої політичної діяльності [46, с. 149].

Саме об'єкт політики визначає її вид, а також сукупність заходів, інструментів й механізмів тощо, що використовуються для врегулювання/стабілізації ситуації у відповідній сфері. Тобто якщо ми говоримо про освіту, як об'єкт державної політики, то це державна політика у сфері освіти; про економіку – державна економічна політика; про інвестиції – державна інвестиційна політика і т.д. Щодо корупції, як об'єкту державної політики, то тут ситуація дещо інша. Оскільки корупцію ми визнаємо як негативне явище, то і політика, як комплекс заходів, має бути направлена на її запобігання. Відповідно ми маємо антикорупційну політику або державну політику у сфері запобігання корупції.

На сьогодні у національному законодавстві превалює використання формулювання саме антикорупційна політика. На наш погляд, це є не суттєвим, тим більш у питанні боротьби та протидії корупції в Україні.

У наукових колах, як і з розумінням сутності категорії «корупція», так і з тлумаченням терміну «антикорупційна політика» (або «державна політика у сфері запобігання корупції») одностайності не має. Кожен витлумачує таку політику по-своєму, зважаючи на те, що вкладається у зміст понять «політика», «корупція». Так, наприклад, Д.Г. Заброда у науковій статті

«Поняття державної антикорупційної політики» визначає таку політику як «передбачений законами й підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються й реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави» [22, с. 103]. Дещо інше визначення антикорупційної політики міститься у науковій статті «Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія», авторами якої є вітчизняні дослідниці – Н.В. Гришина та К.В. Ростовська. Вони описали таку політику як «передбачений законодавством комплекс організаційно-правових, адміністративних, економічних, ідеологічних, освітньовиховних, інших заходів, що ініціюються, розробляються та реалізуються публічною адміністрацією у взаємодії з громадянським суспільством з метою усунення причин та умов, що сприяють корупції, зниження рівня корупції у всіх сферах суспільного життя, виявлення та припинення фактів корупції, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави» [13, с. 33]. У свою чергу, О.Б. Ганьба тлумачить таку політику виключно як діяльність держави. Безпосередньо у науковій статті «Державна антикорупційна політика: поняття, сутність та загальні ознаки» автор описує державну антикорупційну політику як «систематичну, послідовну, цілеспрямовану діяльність держави у тісній співпраці з органами місцевого самоврядування та суб'єктами громадянського суспільства, що полягає у формуванні стратегічних положень і шляхів їх реалізації з метою запобігання корупції, ефективної діяльності спеціалізованих антикорупційних органів, дієвого застосування превентивних антикорупційних механізмів і формування антикорупційної культури в Україні» [10, с. 92-93].

Нестандартне визначення державної політики у сфері запобігання корупції свого часу дав А.М. Новак. Спираючись на інституціональний підхід,

вчений у науковій праці «Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення» називає таку політику «інтегративною взаємодією визначених законом суб'єктів запобігання корупції, спрямовану на детермінацію та впровадження інституціональних, структурно-функціональних і ресурсних засад, організаційних заходів щодо унеможливлення проявів корупції в системі публічного управління» [44, с. 65].

Аналізуючи вищенаведені твердження, можна зробити висновок, що всі вони зводяться до комплексності, оперативності, послідовності та системності діяльності відповідних публічно-владних інституцій разом з громадськістю та міжнародною спільнотою щодо зменшенню рівня корупції в країні, усуненню умов її виникнення та пом'якшення наслідків спричинених нею.

Отже, державною політикою у сфері запобігання корупції є комплекс правових, соціальних, економічних, освітніх, виховних, організаційних, каральних та інших заходів, спрямованих на створення ефективної і дієвої антикорупційної системи, а також усунення причин й умов її виникнення. Така політика формує спеціальну систему та механізми соціально орієнтованого публічного управління, націленого на зниження рівня корупції та захист прав і законних інтересів громадян, держави і суспільства загалом, від її негативних проявів і наслідків. Це все визначає її цільову спрямованість та призначення. При цьому, як зазначає Л.А. Зубкова «успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання і протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування й реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством» [25, с. 34].

Відповідно для реалізації вище окресленого перед державною політикою у сфері запобігання корупції постають наступні завдання:

1) запобігання корупції – розробка та впровадження механізмів, які знижують ризики виникнення корупційних проявів у державних органах і суспільстві, а також використання профілактичних заходів, які ускладнюють або роблять неможливими корупційні дії (наприклад, встановлення чітких правил для публічних закупівель, введення електронних систем звітності);

2) виявлення і припинення корупційних діянь – своєчасне виявлення фактів корупції та застосування заходів реагування, включаючи розслідування та покарання, підвищення ефективності роботи антикорупційних органів, правоохоронних структур, аудитів і контролю (наприклад, проведення аудитів та перевірок у підозрілих випадках, створення і застосування системи «гарячої лінії» для анонімних скарг);

3) підвищення прозорості та підзвітності діяльності органів влади та їх посадових осіб – забезпечення відкритості й доступності інформації про діяльність публічних службовців і публічно-владних установ (наприклад, публікація бюджетів і звітів у відкритому доступі, проведення відкритих конкурсів на посади публічної служби);

4) покращення правового регулювання – удосконалення нормативно-правової бази для чіткішого визначення корупційних правопорушень та правопорушень пов'язаних з корупцією, посилення відповідальності за їх вчинення (наприклад, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами щодо запобігання корупції);

5) формування антикорупційної культури – підвищення обізнаності населення про шкоду корупції та формування негативного ставлення до неї, підвищення рівня правової освіти та етичних стандартів у суспільстві шляхом проведення просвітницької роботи серед громадян (наприклад, проведення лекції у навчальних закладах, робота засобів масової інформації щодо висвітлення антикорупційних ініціатив; державна й міжнародна підтримка громадських рухів та організацій);

6) сприяння міжнародній співпраці – обмін досвідом, впровадження найкращих практик і координація дій з міжнародними партнерами для

підвищення ефективності боротьби з корупцією (наприклад, участь у роботі міжнародних антикорупційних організацій; виконання умов міжнародних договорів, проведення спільних навчань, реалізація проєктів тощо) [24, с. 242].

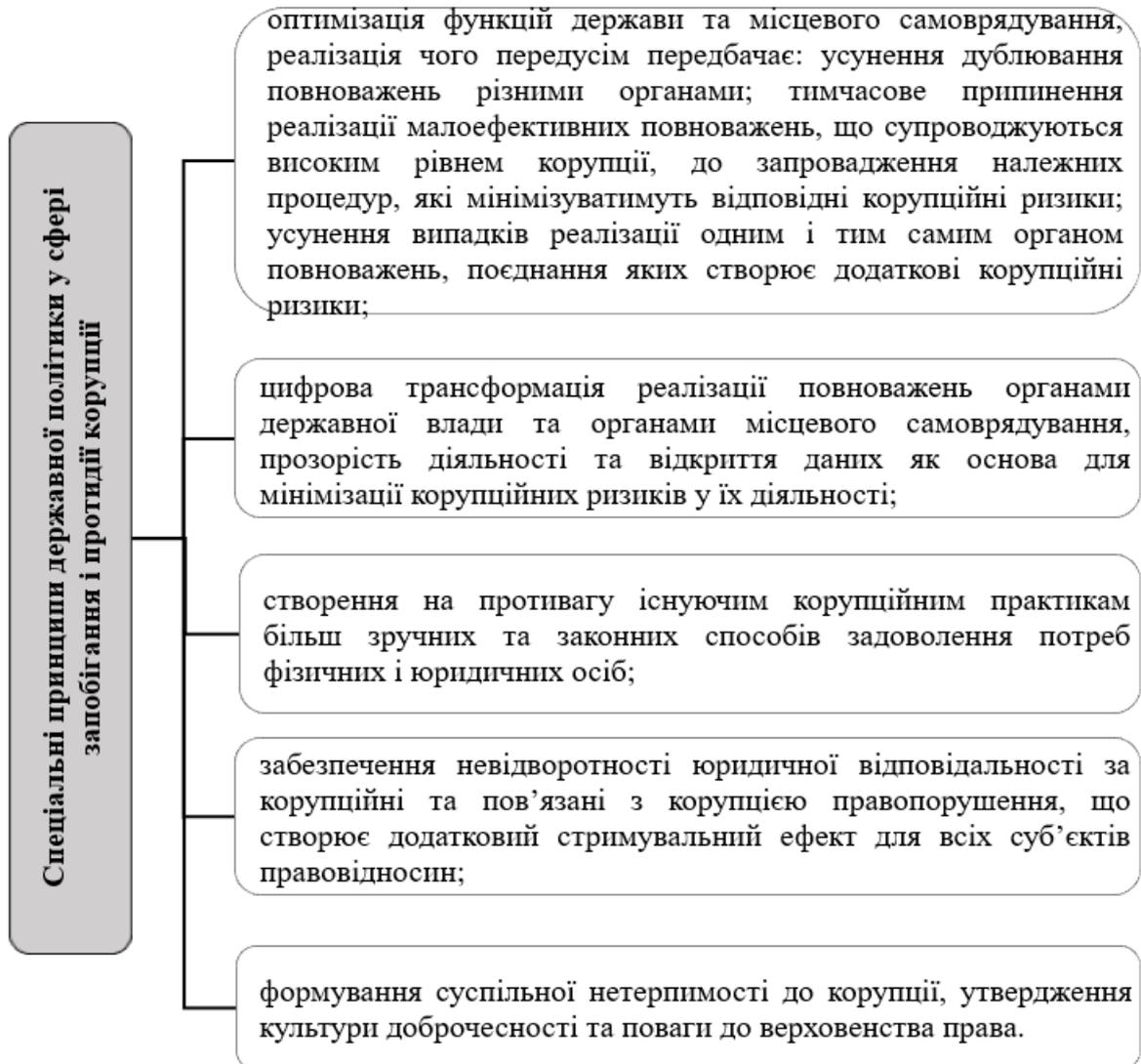
Окрім того, до завдань державної політики у сфері запобігання корупції можна також віднести: зміцнення довіри громадян до державних інституцій; моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів державної політики у сфері запобігання і протидії корупції; формування у суспільства нульової толерантності до корупції; створення умов для справедливого розподілу ресурсів та розвитку економіки без незаконного впливу.

Державна політика у сфері запобігання корупції ґрунтується як на загальних принципах (наприклад, верховенство права, законність, гуманізм, гласність, відкритість й конфіденційність, прозорість, демократичність, комплексність, ефективність тощо), так і на спеціальних принципах, що відображені на Рис. 1.4.

У свою чергу, окрім вказаних груп принципів, Т.Г. Фесенко виділяє ще інституціональні та організаційні принципи державної політики у сфері запобігання і протидії корупції [79, с. 182].

Дещо розширений перелік принципів, на яких має базуватись вказана політика наводять Е.В. Расюк та В.Д. Гвоздецький. На думку першого дослідника, до таких принципів належить: демократизм; верховенство права; законність; системність; комплексність; достовірність, об'єктивність, конкретність, точність; практична спрямованість і радикальність заходів; наукова обґрунтованість; економічна доцільність; оперативність; дієвість; плановість; ефективність; взаємодія владних структур з інститутами суспільства і населенням [15, с. 22]. Інший дослідник наголошує на тому, що публічно-владна діяльність із запобігання і протидії корупції повинна ґрунтується на таких принципах як: верховенство права; законність; комплексне здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетність запобіжних заходів; невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та

правопорушень пов'язаних з корупцією; відкритість та прозорість діяльності органів влади різного рівня; участь громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державний захист осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів; забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційними правопорушеннями та правопорушеннями пов'язаними з корупцією [11, с. 383-384].

Рис. 1.4. Принципи державної політики у сфері запобігання і протидії корупції [56]

Отже, зважаючи на викладене можна зробити висновок, що державна політика у сфері запобігання корупції – це сукупність правових, соціальних, економічних, освітніх, виховних, організаційних, каральних та інших заходів, спрямованих на створення ефективної і дієвої антикорупційної системи. Така

політика формує механізми соціально орієнтованого публічного управління, націленого на зниження рівня корупції та захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави загалом, від її негативних проявів і наслідків. Це все визначає її цільову спрямованість та призначення. Відповідно ключовими завданнями вказаної політики, яка ґрунтується на законодавчо визначених принципах, сформованих на основі міжнародного досвіду та вітчизняної практики, є: виявлення причин і умов, що сприяють виникненню і поширенню корупції; розробка та впровадження дієвих механізмів і засобів протидії корупції; удосконалення нормативної бази.

Висновки до Розділу 1

Корупція існує вже дуже давно, та однозначно розкрити її сутність неможливо через велику кількість її проявів, культурних, правових й інших факторів. Узагальнено корупцію визначають як негативне соціальне явище, зміст якого полягає в отриманні неправомірної вигоди та оперативного протиправного (незаконного) вирішення особистих питань чи задоволення власних потреб (або третіх осіб).

Державна політика у сфері запобігання корупції – це сукупність правових, соціальних, економічних, освітніх, виховних, організаційних, каральних та інших заходів, спрямованих на створення ефективної і дієвої антикорупційної системи. Така політика, яка ґрунтується на законодавчо визначених принципах, сформованих на основі міжнародного досвіду та вітчизняної практики, формує механізми соціально орієнтованого публічного управління, націленого на зниження рівня корупції та захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави загалом, від її негативних проявів і наслідків та охоплює цілеспрямовану діяльність органів влади щодо виявлення, попередження, обмеження і покарання корупційних діянь.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН І ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Міжнародні стандарти впровадження антикорупційної політики

На сьогодні існує низка міжнародних стандартів, що регулюють запобігання та протидію корупції. Вони протягом багатьох років у співпраці з десятками країн, коли боротьба із цим явищем у межах окремих держав стала недостатньо ефективною, розроблялися міжнародними організаціями, такими як ООН, ОЕСР, Рада Європи та інші, з метою встановлення спільних норм, принципів і практик задля вирішення суспільної проблеми – подолання корупції та її наслідків, яку було визнано загрозою світового масштабу.

Перші міжнародно-правові стандарти у сфері запобігання корупції були закладені у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3514 під назвою «Заходи проти корупційних практик транснаціональних і інших корпорацій, їхніх посередників та пов'язаних сторін», яка була ухвалена без голосування 15 грудня 1975 р. Це була перша масштабна спроба системно регулювати діяльність транснаціональних корпорацій у контексті корупції на міжнародному рівні. У цьому документі члени ООН засудили всі види корупції, у тому числі хабарництво, та прописали рекомендації для вжиття державами заходів, необхідних для запобігання й протидії корупції на власних територіях. Суть цих рекомендацій полягає в обміні інформацією між країнами, у тісній міжнародній співпраці, у запровадженні національних законодавчих й інших ефективних заходів для запобігання корупції, а також притягненні порушників до відповідальності.

Положення вище названої Резолюції деталізувалися у таких документах, як (нижче вони представлені у хронологічному порядку):

- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 р. № 51/59, який є стратегічним й універсальним документом, в якому міститься заклик до держав-членів впроваджувати заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією, посилення прозорості публічних фінансів, налагодження міжнародного співробітництва щодо повідомлення, обміну досвідом, збору даних. Також у ньому містяться етичні стандарти для чиновників [70];

- Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 р., яка стала своєрідним політичним кодексом, що сприяв: зміцненню міжнародних ініціатив боротьби з транснаціональним хабарництвом та підготовці нормативної бази для подальших міжнародних угод – таких як Конвенція ОЕСР проти хабарництва (1997–1999 рр.) та Меридська конвенція ООН (UNCAC, 2003–2005 рр.). Даний документ містить політичні зобов'язання країн щодо криміналізації хабарництва у міжнародній торгівлі; запроваджує фінансову прозорість, заборону податкової пільги для хабарів та механізми правової допомоги; створює структуру для подальшого міжнародного співробітництва і юридичного розвитку [14];

- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 липня 1996 р. – став першим універсальним етичним стандартом для державних службовців, встановивши загальні стандарти доброчесності: запобігання конфліктам інтересів, монітор подарунків, збереження конфіденційності, політична неупередженість, прозорість у декларуванні доходів тощо [41]. Аналогічно, як і попередній документ, цей кодекс відіграв ключову роль у формуванні сучасної міжнародної антикорупційної культури, слугуючи фундаментом для пізніших міжнародних угод;

- Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод від 17 грудня 1997 р., яка була ухвалена ОЕСР. Це перша та єдина, міжнародно-правова, обов'язкова угода, що вимагає від країн-учасниць криміналізувати підкуп іноземних посадовців

у міжнародній торгівлі. Завдяки цьому документу створено «рівні умови» для бізнесу в міжнародній торгівлі, шляхом запровадження ефективних механізмів для розслідування та судового переслідування корупційних злочинів (хабарництва у міжнародних комерційних операціях) [32]. На думку багатьох експертів і практиків, ратифікація цієї Конвенції та виконання усіх її положень країнами-учасницями сприяє створенню більш сприятливого середовища для міжнародного бізнесу й інвестицій, а також зміцненню верховенства права та демократичних інститутів [75, с. 114];

- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. № ETS173, яка була прийнята з метою гармонізація кримінального законодавства в боротьбі з корупцією, посилення співпраці у розслідуванні та законодавчі заходи щодо притягнення до відповідальності. Даний документ містить чіткі імперативні зобов'язання: криміналізація різних форм хабарництва, відмивання коштів, відповідальність юридичних осіб, встановлення юрисдикції, конфіскація, співпраця у кримінальних провадженнях. Хотілося б звернути увагу, що саме у цій Конвенції вперше було охоплено приватний сектор, передбачено відповідальність юридичних осіб, закріплено перелік бухгалтерських злочинів, а також запроваджено систему моніторингу через GRECO [36];

- Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. – стала першою міжнародно-правовою спробою запровадити цивільно-правовий підхід до боротьби з корупцією через відшкодування збитків постраждалим особам від корупційних діянь. Ця Конвенція забезпечує доступність цивільної справедливості; визначає чіткі засоби доказування, тимчасових заходів і міжнародної правової допомоги; підсилює механізм контролю за її виконанням (імплементациєю) через GRECO, у тому числі й в Україні [80];

- Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. № ETS191 є важливим доповнювальним протоколом, що закріплює кримінальну відповідальність за хабарі не лише для

посадовців, а й для арбітрів і присяжних. У цьому документі містяться визначення ключових понять «арбітр», «арбітражна угода», «присяжний засідатель», котрі повинні бути відображені у національному законодавстві сторін конвенції [19];

- Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. – це перший і єдиний, глобально обов’язковий, правовий інструмент у сфері запобігання корупції (її підписали 191 країна, що охоплює практично весь світ). Інноваційним стало: запровадження превенційної політики та інклюзивності; криміналізація низки форм корупції, включаючи торгівлю впливом та незаконне збагачення; повернення активів – визначене як фундаментальний принцип, що стало проривом у питанні усунення наслідків від корупційних діянь; розширення прав та обов’язків у сфері міжнародної правової допомоги, екстрадиції, правовідносин й обміну інформацією; впровадження механізмів контролю ефективності. Відповідно завдяки цьому документу держави-учасниці можуть не тільки удосконалювати власні нормативні бази щодо протидії корупції та оптимізувати антикорупційні системи, а й брати активну участь у глобальних антикорупційних заходах [31];

- Добровільний міжнародний стандарт ISO 37001:2016 – Система управління протидією хабарництву, розроблений технічним комітетом ISO/TC 309 (Governance of organizations) на основі стандартів Міжнародної торгової палати, ОЕСР, Transparency International та при підтримці Міністерства юстиції США, Комісії з цінних паперів і бірж США та Міністерства юстиції Великої Британії. Даний Стандарт передбачає політику «нульової терпимості» до корупції; внутрішній контроль, моніторинг і аудит; навчання працівників, перевірку контрагентів. Перевагами від його впровадження у національних антикорупційних системах є: підвищення довіри та репутації до публічно-владних інституцій; прозорість та відповідність антикорупційним законам; зниження ризиків і фінансових втрат; конкурентна перевага при міжнародних проєктах; системний, превентивний підхід та ефективне реагування на хабарі. В Україні за цим Стандартом у квітні

2019 р. було сертифіковано Національне антикорупційне бюро України, яке стало першим у Європі правоохоронним органом з такою сертифікацією, а у вересні 2023 р. сертифіковано Національний банк України. Нова версія цього стандарту була опублікована у лютому 2025 р. – додано аспект змін клімату, розширено тему конфлікту інтересів та підсилено акцент на антикорупційній культурі [42].

Окремої уваги заслуговує такий міжнародно-правовий документ щодо запобігання корупції як Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), яка була підписана 27 червня 2014 р. Даний документ замінив Угоду про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариствами і Україною та дає змогу нашій державі перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції у європейський простір. Безпосередньо в Угоді про асоціацію містяться положення про те, що Україна повинна: забезпечити ефективну боротьбу з корупцією; зміцнити інституції верховенства права; створити та підтримувати незалежні антикорупційні органи; впровадити прозорість у державному управлінні, закупівлях і фінансах [77]. Відповідно підписання цієї Угоди стало поштовхом для реального прогресу в боротьбі з корупцією в Україні шляхом: розробки, прийняття і дотримання антикорупційних стратегій; створення антикорупційних органів влади; прийняття нового антикорупційного закону; запровадження електронного декларування; реформування судової системи; впровадження реформи у сфері публічних закупівель.

Зважаючи на це, ми можемо говорити про те, що Угода про асоціацію стала стратегічним дороговказом для розробки і реалізації державної політики у сфері запобігання корупції, а боротьба з корупцією – ключовим елементом євроінтеграційного курсу України.

Отже, за останні більше ніж тридцять років було прийнято чималу кількість міжнародних нормативно-правових актів у сфері запобігання

корупції, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам та стали основою для розробки національних антикорупційних систем. Безпосередньо міжнародні антикорупційні стандарти спрямовані на: профілактику корупції; забезпечення прозорості і підзвітності; покарання за корупційні злочини; налагодження і посилення міжнародного співробітництва для подолання транскордонної корупції.

2.2. Нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції

Якщо говорити про нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері запобігання корупції, то на сьогодні нараховується приблизно тридцять ключових законів та понад п'ятдесят підзаконних актів антикорупційного спрямування. Безпосередньо серед законодавчих актів можна виокремити (нижче вони представлені у хронологічному порядку):

- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X, у главі 13-А якого міститься вичерпний перелік корупційних правопорушень, за вчинення яких винну особу буде притягнення до адміністративної відповідальності [30];

- Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, у розділі 18 якого міститься вичерпний перелік корупційних правопорушень у службовій сфері, за вчинення яких винну особу буде притягнення до кримінальної відповідальності [37];

- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI, який прийнятий з метою забезпечити прозорість діяльності органів влади та доступ громадян до важливої публічної інформації, що дозволяє суспільству здійснювати контроль над діяльністю органів влади, знижуючи можливості для корупційних проявів. У результаті, доступ до

публічної інформації став одним із основних інструментів боротьби з корупцією, який є ефективним і на сьогоднішній день (див. Додаток Б) [52];

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р. № 3207-IV, який спрямований на посилення відповідальності за корупційні діяння, безпосередньо пов'язаний із виконанням Україною міжнародних зобов'язань та імплементацією антикорупційного законодавства і стандартів. Цей Закон став однією із перших системних спроб реформування вітчизняної політики у сфері запобігання корупції та основою подальших антикорупційних реформ. Безпосередньо даний Закон посилив репресивні інструменти, зробивши покарання за корупцію суворішим і більш дієвим; розширив перелік осіб, до яких застосовуються антикорупційні норми, включаючи не лише службовців, а й осіб, які виконують публічні функції (наприклад, нотаріуси, оцінювачі, аудитори тощо) (див. Додаток В) [48]. У результаті, вітчизняна антикорупційна система стала більш всеохопною і точковою. Окрім того, деякі положення цього законодавчого акту «зробилися» практичним інструментом електронного декларування та контролю за конфліктом інтересів. Іншими словами, прийняття вказаного Закону дозволило перейти від декларативної до інструментальної моделі відповідальності;

- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI – відіграє ключову роль у боротьбі з корупцією, оскільки регулює процедуру початку кримінального провадження за корупційні злочини), дії слідчих та прокурорів, зокрема НАБУ, САП, а також проведення обшуків, тимчасових доступів до речей і документів, негласних слідчих (розшукових) дій; встановлює гарантії дотримання прав усіх сторін процесу (наприклад, презумпція невинуватості, право на захист, справедливий судовий розгляд тощо); окреслює межі діяльності (повноваження) у розслідуванні та процесі спеціалізованих антикорупційних органів; закріплює особливості процесуального статусу суддів, депутатів, посадовців (наприклад, спеціальний порядок повідомлення про підозру, зняття недоторканності тощо). Хотілося б

підкреслити, що ефективність застосування цього кодексу прямо впливає на успішність притягнення до відповідальності корупціонерів [38];

- Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII – це один із ключових актів після Революції Гідності, покликаний очистити органи влади від осіб, причетних до корупції, зловживань та узурпації влади в період перебування на посту Президента України В.Ф. Януковича. Суть люстрації, відповідно до його положень, полягала у тому, що особи, які підпадають під визначені законом критерії несумісності, не можуть обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування протягом 5-10 років (див. Рис. 2.1) [66]. У 2019 р. даний законодавчий акт був розкритикований, оскільки у суспільстві неодноразово підіймалось питання політичного зловживання, а не боротьби із корупцією – люстрація використовувалася вибірково, часто особи відсторонювались не за конкретні злочини, а лише за факт перебування на тій чи іншій посаді. Окрім того, через юридичну недосконалість і надмірну загальність критеріїв він також викликав критику міжнародних партнерів й експертів з прав людини (див. Додаток Г). Тому говорити про його ефективність у контексті боротьби з корупцією, на наш погляд, важкувато, однак саме цей Закон дав сигнал про зміну підходів до доброчесності публічної служби;

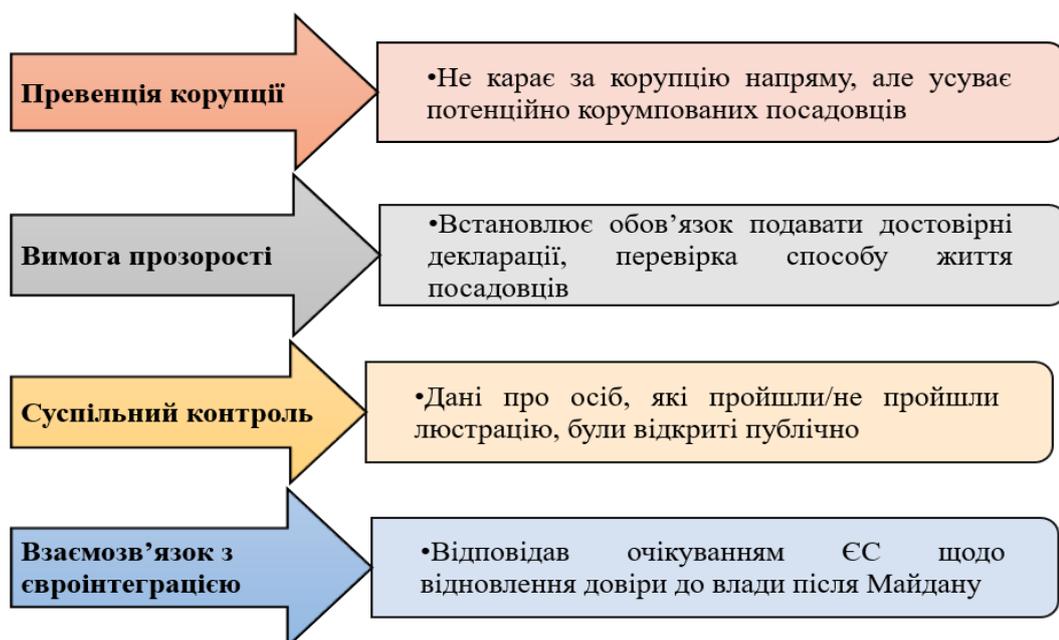

Рис. 2.1. Антикорупційний вплив Закону України «Про очищення влади»

- Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII – це ключовий антикорупційний закон, який «визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень» (див. Додаток Д) [54]. Мета цього Закону полягає у створенні правових та інституційних механізмів для:

Рис. 2.2. Мета Закону України «Про запобігання корупції»

Ухвалення вказаного законодавчого акту стало важливим кроком у реформуванні системи публічного управління та імплементації європейських стандартів доброчесності і добропорядності. Безпосередньо Закон України «Про запобігання корупції» уніфікував антикорупційне законодавство та створив правове підґрунтя для оновленого інституційного механізму боротьби з корупцією, забезпечивши тим самим відповідність стандартам ЄС і GRECO; «відкрив» шлях до антикорупційної реформи в Україні та став основою для створення електронної системи декларування, на що вже чекали багато років українське суспільство, особливо, після режиму Януковича та його поплічників (див. Рис. 2.3).

Рис. 2.3. Механізми боротьби з корупцією відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»

- Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, який «визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях» [51]. Окремі положення цього Закону сприяють боротьбі з корупцією, шляхом забезпечення прозорості, професіоналізму, етичних стандартів і підзвітності державних службовців. У свою чергу, запровадження чітких правил декларування, боротьби з конфліктом інтересів та механізмів контролю допомагає знизити ймовірність корупційних проявів у публічно-владному секторі (див. Додаток Е). До речі, дещо аналогічні положення містяться і в новому Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 2 травня 2023 р. № 3077-IX, який, у свою чергу, «визначає

принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної служби в органах місцевого самоврядування, що функціонує в інтересах (спільних інтересах) територіальних громад, а також умови та порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування» [69];

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у 2016 році» від 15 березня 2016 р. № 1022-VIII, прийняття його суттєво посилило механізми відповідальності за неправдиве декларування. Безпосередньо цей Закон запровадив нові пороги й активував електронне декларування (див. Рис. 2.4) [49]. У результаті, майже за десять років у сфері публічного управління укріпилися принципи прозорості і доброчесності, підвищився рівень відповідальності посадовців, ускладнилися можливості приховати ними власні/чужі активи.

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» від 1 червня 2021 р. № 1502-IX, прийняття якого дало змогу узгодити внутрішні, регулярні та зовнішні канали повідомлень, створити централізовану платформу (Єдиний портал повідомлень викривачів), посилити права викривачів та відповідальність за їх порушення, закласти основу для подальшого розвитку системи захисту викривачів в Україні [50].

Окрім названих законодавчих актів, що становлять нормативно-правову базу у сфері запобігання корупції варто також назвати: Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII; Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 4 жовтня 2014 р. № 1699-VII; Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 р.

№2447-VIII; Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 р. № 2322-IX та ін.

Рис. 2.4. Ключові аспекти Закону № 1022-VIII щодо подолання корупції в Україні

У формуванні нормативно-правової бази у сфері запобігання корупції важливу стратегічну роль відіграють Укази Президента України, як гаранта Конституції України. Наприклад, це (нижче вони представлені у хронологічному порядку):

- Указ Президента України «Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки» від 24 квітня 1998 р. № 367/98, який став першим системним документом антикорупційної політики в Україні та задав напрямок впровадження кардинально нових змін: введення відповідальності, перевірок і прозорості у різних суспільних сферах; розробка антикорупційного законодавства; імплементація міжнародних стандартів (зокрема, в рамках

Стамбульського плану дій ОЕСР); проведення економічних реформ [64];

- Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від 18 листопада 2005 р. № 1615/2005, який був виданий з метою стимулювати вихід бізнесу з тіні, зменшити рівень тіньової економіки, а також посилити боротьбу з корупцією шляхом: забезпечення прозорості фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва; поліпшення системи державного фінансового контролю; удосконалення антикорупційної політики; спонукання до добровільної сплати податків [68]. Цей Указ був одним із перших системних кроків після Помаранчевої революції у сфері боротьби з тіньовою економікою та корупцією. Саме він заклав підґрунтя для подальшої розробки стратегій і програм з детінізації економіки в Україні;

- Указ Президента України «Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 5 жовтня 2011 р. № 964/2011, який заклав організаційні та процедурні основи для запуску антикорупційної інституційної системи в Україні. Це був важливий крок у впровадженні на практиці положень відповідного антикорупційного закону. Безпосередньо відповідно до змісту цього документу Президенту України відводилась особлива роль – здійснення особистого контролю за впровадженням антикорупційних реформ та налагодження взаємодії органів державної влади у сфері запобігання і протидії корупції [67].

Окрім того, Президентом України у різні часові проміжки були схвалені указами Рішення РНБО, що стосуються протидії корупції в Україні. Зокрема, це: Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008 року «Про заходи щодо реалізації національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики» № 414/2008; Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2008 року «Про стан протидії корупції в Україні» № 1101/2008; Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 жовтня 2020 року «Про вжиття заходів для

відновлення нормативно-правового регулювання діяльності антикорупційних органів та довіри до конституційного судочинства» № 477/2020; Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» № 359/2023 тощо.

Урядом для виконання законодавчих актів та Указів голови держави щодо боротьби з корупцією було прийнято ряд постанов, серед яких можна виокремити (нижче вони представлені у хронологічному порядку):

- Постанову «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування» від 16 червня 2000 р. № 950, прийняття якої було спрямовано на виявлення корупційних правопорушень під час службових розслідувань щодо посадовців, уповноважених на виконання державних або місцевих функцій управління [62];

- Постанову «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996, прийняття якої стало суттєвим кроком до підвищення прозорості влади шляхом: 1) організації прозорих консультацій – влада має планувати, проводити і враховувати результати консультацій із суспільством щодо ключових аспектів державної політики; 2) створення постійних дорадчих органів (громадських рад) при кожному важливому органі виконавчої влади з можливістю залучення громадських організацій, профспілок, експертів; 3) проведення на найвищому рівні регулярного діалогу між владою та громадськими радами (не менше ніж два рази на рік) [53];

- Постанову «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16 листопада 2011 р. № 1195, якою було упорядковано передачу подарунків державі (чітко регламентовано строки, відповідальність та облік (оцінка вартості і подальше зберігання). Прийняття цієї Постанови дало змогу забезпечити публічний контроль над святковими чи офіційними

подарунками, які отримують державні службовці [61];

- Постанову «Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади» від 16 жовтня 2014 р. № 563, прийняття якої, по-перше, надало правову основу для виконання люстраційних заходів, а по-друге – закріпило рівність правил як для діючих посадовців, так і для кандидатів [18];

- Постанову «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 25 березня 2015 р. № 171, яка забезпечує формалізований, стандартизований процес перевірок кандидатів на заняття відповідних посад. Прийняття цього документу було спрямовано на підвищення рівня довіри до публічної служби [63].

Окремо варто назвати нормативні акти прийняті НАЗК, які відіграють консультативну роль у питанні протидії та запобігання корупції. Це, наприклад, такі акти як (нижче вони представлені у хронологічному порядку):

- Рішення «Про початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 10 червня 2016 р. № 2;

- Роз'яснення «Щодо правового статусу викривача» від 23 червня 2020 р. № 5;

- Наказ «Про затвердження Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 23 липня 2021 р. № 448/21;

- Наказ «Про затвердження Порядку проведення перевірок організації роботи із запобігання і виявлення корупції» від 25 липня 2023 р. № 152/23 та ін.

Отже, з урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що в Україні більше ніж за тридцять років сформована достатня нормативно-

правова база з урахуванням міжнародних стандартів, яка забезпечує належне правове регулювання державної політики у сфері запобігання корупції та відображає державницьку позицію щодо неприпустимості толерантності до будь-яких корупційних проявів як у сфері публічного управління, так і в інших суспільних сферах.

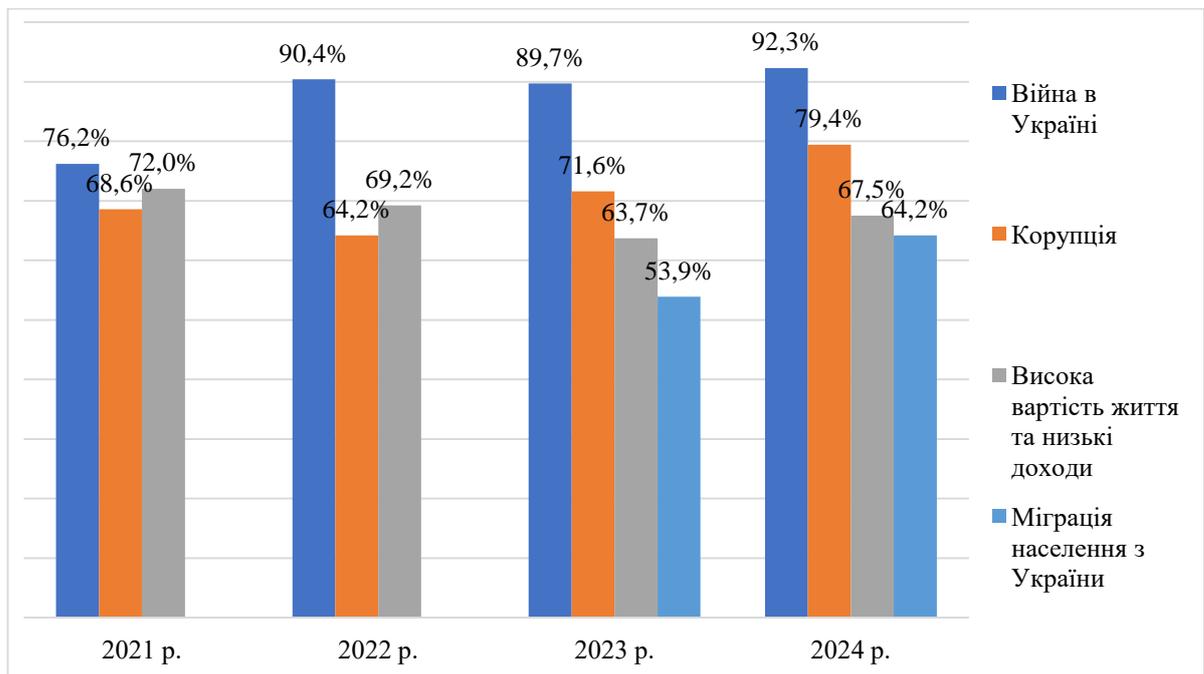
2.3. Аналіз рівня корупції в Україні як показник ефективності державної політики у сфері запобігання корупції

Аналіз рівня корупції в Україні дозволяє оцінити, наскільки впроваджені реформи, функціонування публічно-владних інституцій та внесення законодавчих змін впливають на стан справ щодо подолання даного негативного явища. Це своєрідний показник ефективності державної політики у сфері запобігання корупції, який базується на даних міжнародних індексів, вітчизняних оцінках, статистиці правоохоронних органів влади та сприйнятті і ставленні самого суспільства до корупції.

Якщо подивитись на результати вітчизняних досліджень, то за останні вісім років були проведені різноманітні опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. У 2017 р. була проведена перша хвиля опитування, у 2020 р. – друга, у 2021 р. – третя, у 2022 р. – четверта, у 2023 р. – п'ята та у 2024 р. – шоста. Збирання даних відбувалось за кількома напрямками: сприйняття населенням корупції та її поширення в суспільстві; обізнаність громадськості щодо діяльності антикорупційних органів влади та наявності певних електронних сервісів; корупційний досвід населення і бізнесу; хто виступає ініціатором створення корупційної ситуації; схвальність діяльності викривачів тощо. Розглянемо більш детально окремі з цих напрямів.

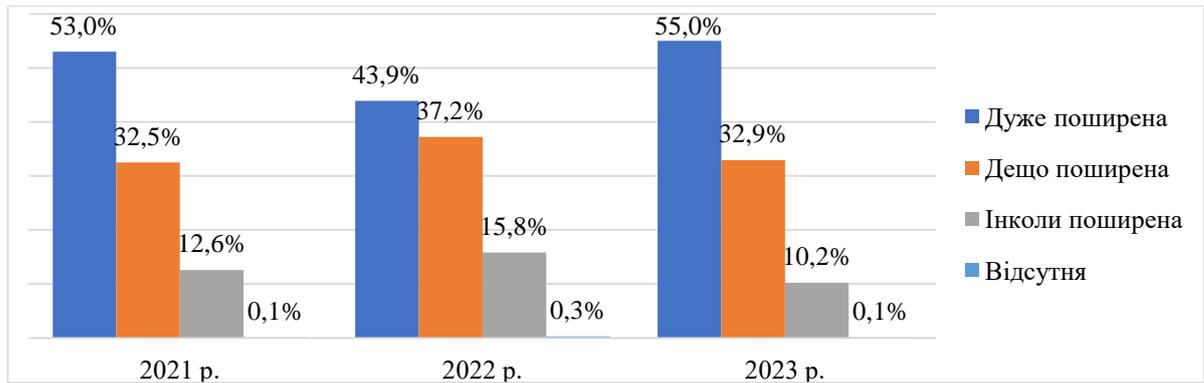
Сприйняття населенням корупції у 2024 р. суттєво змінилось у порівнянні

із попередніми роками. 79,4% громадян назвали корупцію дуже серйозним викликом після такої проблеми як широкомасштабна війна в Україні (92,3% опитаних), що на 7,8% більше ніж у 2023 р. та на 3% у 2021 р. Далі українці для себе визначили, що менш значущими, однак, все одно, важливими негараздами залишаються висока вартість життя і низький рівень доходів та тотальна міграція населення з країни. До речі, за три роки ставлення і сприйняття цих проблем практично не змінилось (див. Рис. 2.5) [34, с. 20].

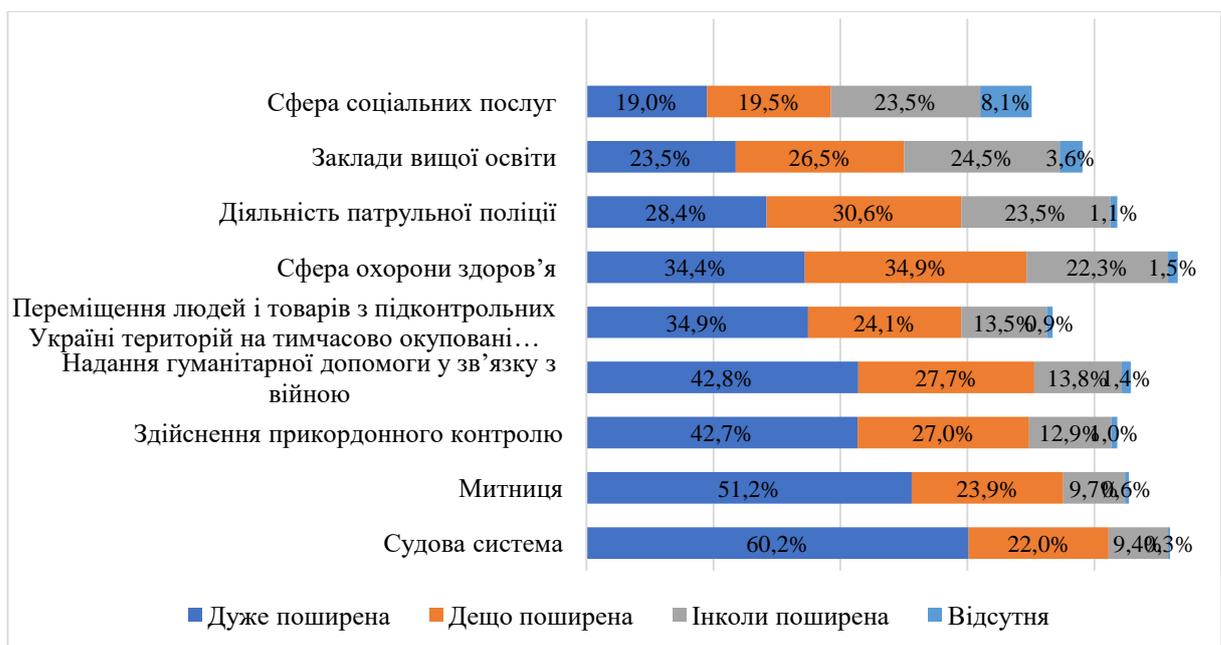
Рис. 2.5. Сприйняття населенням основних проблем в Україні

У 2023 р. практична більшість серед опитаних (87,9%) вважають, що корупція поширене явище в Україні, що на 6,8% більше, ніж у 2022 р. При цьому, у порівнянні з попередніми роками, на 11,1% зросла частка респондентів, які вважають, що корупція є дуже поширеною в нашій країні. Водночас, є відсоток опитаних, які переконанні у тому, що в Україні корупції не має. На жаль, він дуже незначний і протягом останніх років майже не змінювався (див. Рис. 2.6) [33, с. 30].

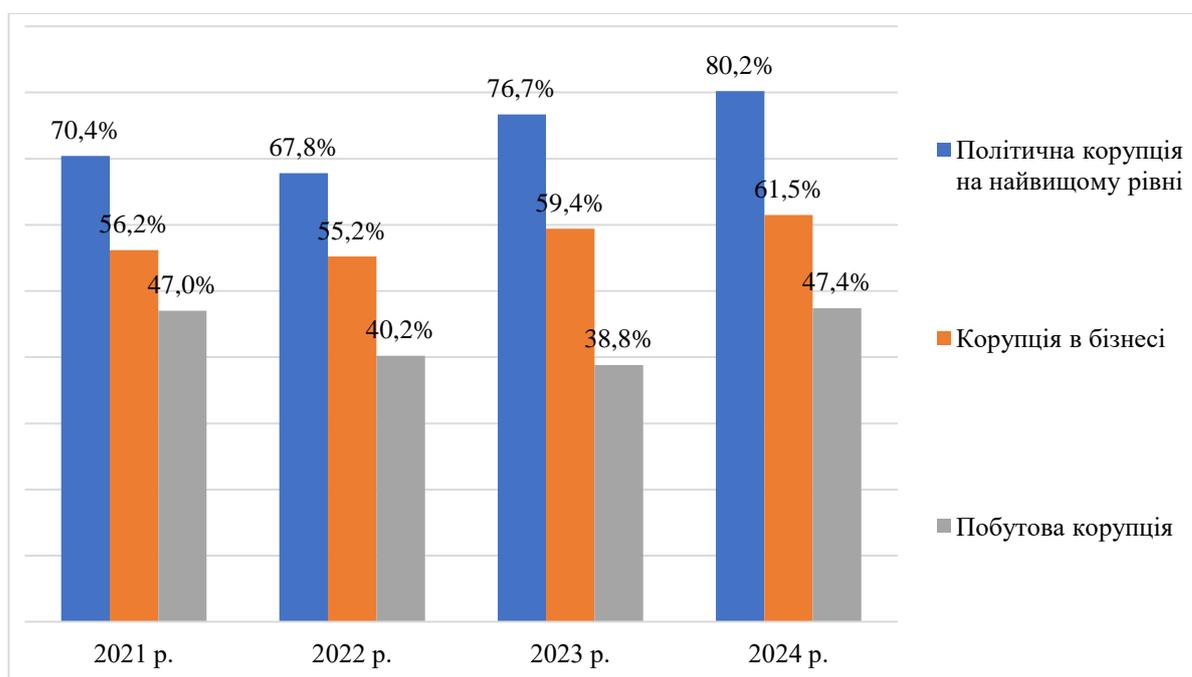
Рис. 2.6. Сприйняття населенням поширеності корупції в Україні

На думку опитаних, найбільш поширені корупційні явища у вітчизняній судовій системі (60,2%, у той же час 0,3% вважають, що корупція у цій сфері відсутня), на митниці (51,2% та 0,6% відповідно), при здійсненні прикордонного контролю (крім митного контролю) (42,7% та 1% відповідно), при наданні гуманітарної допомоги у зв'язку з війною (42,8% та 1,4% відповідно), під час переміщення людей і товарів з підконтрольних Україні територій на тимчасово окуповані росією території України і навпаки (34,9% та 0,9% відповідно). Менш корумпованими є сфера охорони здоров'я (34,4% та 1,5% відповідно) і соціальних послуг (19,0% та 8,1% відповідно), діяльність патрульної поліції (28,4% та 1,1% відповідно) тощо (див. Рис. 2.7) [33, с. 29].

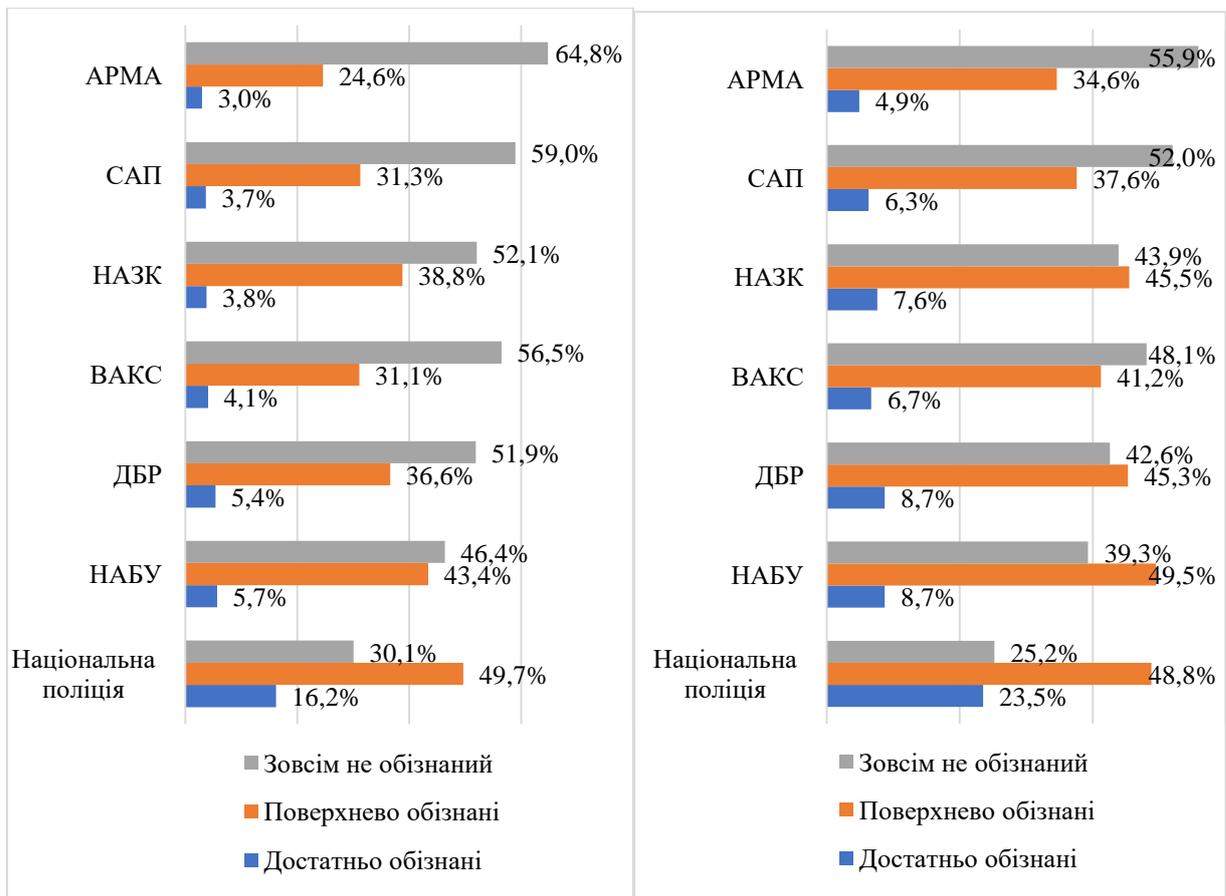
Рис. 2.7. Сприйняття населенням поширеності корупції в окремих сферах

За видами корупції, найбільш серйозною проблемою у 2024 р. опитані вважають політичну корупцію, яка здійснюється на найвищому рівні (80,2%, у 2023 р. так вважали 93,2% респондентів). На другому – корупція у бізнесі (61,5%), а на третьому – повсякдення побутова корупція (47,4%). При цьому ступінь пріоритетності визначення проблемою того чи іншого виду корупції за останні роки не змінилась – за думкою респондентів саме політична корупція і корупція в бізнесі є чинниками зростання проблематики корупції загалом в нашій країні (див. Рис. 2.8) [33, с. 22], [34, с. 26].

Рис. 2.8. Сприйняття населенням різних видів корупції

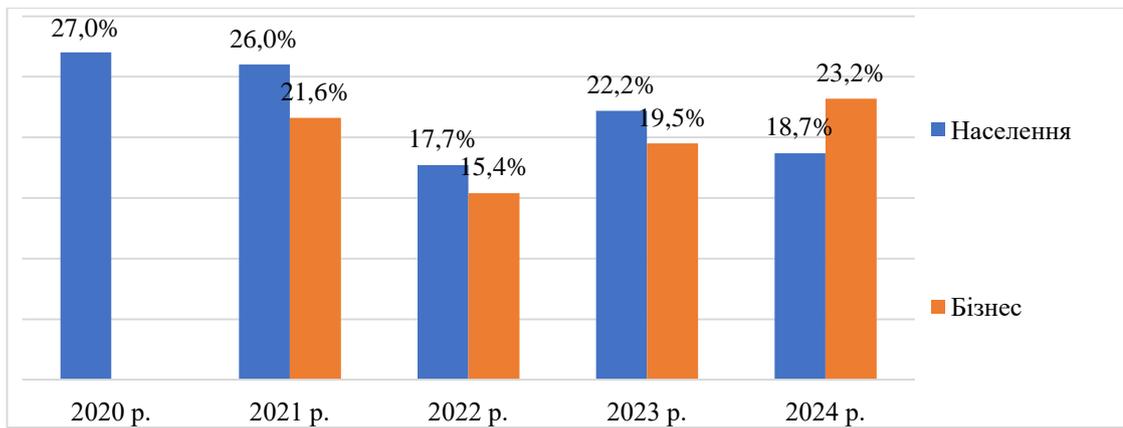
Обізнаність населення щодо діяльності антикорупційних органів протягом останніх двох років залишається низькою – найкраще знають про діяльність Національної поліції (у 2024 р. – 23,5% опитаних), а показники інших антикорупційних органів суттєво нижчі. Більш докладна інформація стосовно цього представлена на Рис. 2.9 [33, с. 45], [34, с. 37].

Рис. 2.9. Обізнаність населенням щодо діяльності антикорупційних органів влади (зліва у 2023 р., справа у 2024 р.)

У громадян, які брали участь у національних опитувань населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні запитали чи стикались вони особисто з проявами корупції? У підсумку було отримано такі результати:

- у 2024 р. 18,7% опитаних громадян тим чи іншим чином «мали справу» з проявами корупції, що на 8,3% менші, ніж у 2020 р.;
- у 2024 р. 23,2% представників бізнесу стикались з корупційними проявами, що на 1,6% більше, ніж у 2021 р.;
- у 2022 р. відбулось певне «просідання» кількості громадян і представників бізнесу, які були дотичні до корупції (див. Рис. 2.10) [33, с. 124], [34, с. 57].

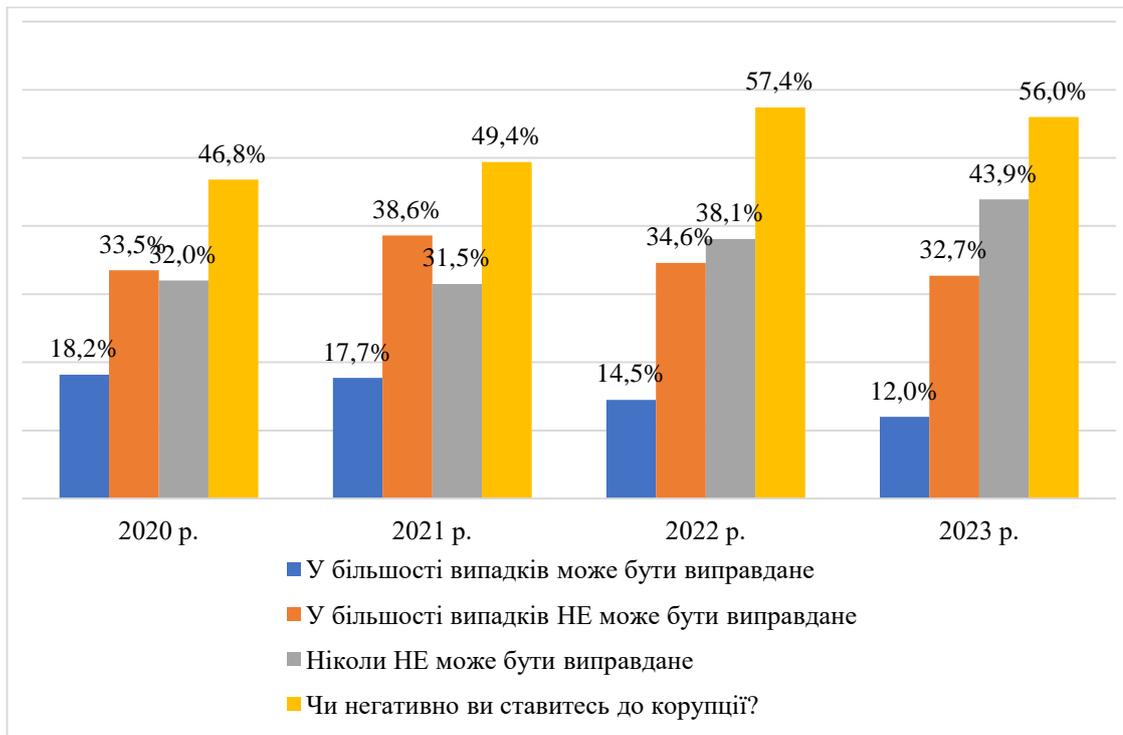
Рис. 2.10. Корупційний досвід населення і представників бізнес-сектору у 2020–2024 рр.

Як видно з наведених даних, за останній рік бізнес все частіше почав зіштовхуватись із різними видами корупційних проявів, що може призвести у подальшому до підвищення рівня «тіньового» ведення підприємницької діяльності та ненадходження коштів до державного і місцевого бюджетів. Вважаємо, що цей показник має бути під більшою увагою публічно-владних інституцій, особливо, антикорупційних органів влади.

Окрім того, було поставлено два питання: чи негативно респонденти ставляться до корупційних проявів та чи виправдовують надання хабаря, неофіційних послуг або подарунка, якщо це необхідно для вирішення важливої справи? Відповідно 56% опитаних у 2023 р. відповіли, що негативно ставляться до корупції і 43,9% – що корупція не може бути виправдана. В порівнянні – у 2020 р. ці показники становили 46,8% і 32% відповідно (див. Рис. 2.11) [33, с. 121-122]. Така різниця у цифрах свідчить про невеличке «покращення» ситуації у суспільстві щодо негативного ставлення до корупції та виправдання її проявів.

З наведених даних можна зробити висновок, що населення частіше зіштовхується з корупцією, ніж представники бізнес-сектору. При чому, у порівнянні з попередніми роками, цей показник дещо знизився. Однак, ми вважаємо, що наявність навіть невеликого його відсотку свідчить про існування корупції, певну толерантність до неї у суспільстві та сприйняття її як ефективного й оперативного способу/інструменту вирішення особистих

питань чи задоволення інтересів третіх осіб. Тому так важливо формувати державну політику у сфері запобігання корупції таким чином, щоб виробити у суспільстві абсолютне несприйняття корупції як чогось нормального і допустимого у сучасному цивілізованому, демократичному світі.

Рис. 2.11. Ставлення населення до корупційних проявів та їх виправдання

Враховуючи результати проведених численних досліджень, українці найчастіше зіштовхуються з проявами корупції у таких сферах як: діяльність сервісних центрів МВС, будівництво та земельні відносини, медичні послуги, послуги з підключення й обслуговування систем електро, газо- та водопостачання, послуги закладів освіти, діяльність правоохоронних органів влади. Водночас, відповідно до наданих відповідей, респонденти рідше зіштовхуються з проявами корупції у сфері надання адміністративних послуг органами виконавчої влади (крім сервісних центрів МВС) й органами місцевого самоврядування, а також ЦНАП (див. Таблиця 2.1) [33, с. 58].

Таблиця 2.1

Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення у різних сферах

<i>Сфери діяльності</i>	<i>Корупційний досвід за самооцінкою</i>	<i>Виступали ініціаторами корупційних відносин</i>	<i>Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогою</i>
Діяльність сервісних центрів МВС	35,7%	19,10%	29,50%
Будівництво та земельні відносини	32,50%	9,70%	39,40%
Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	32,3%	13,50%	27,20%
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	31,40%	12,00%	26,60%
Послуги закладів освіти (комунальні дитячі садки)	27,0%	11,70%	16,10%
Послуги закладів вищої освіти	26,60%	11,00%	26,00%
Діяльність правоохоронних органів (патрульна поліція, Національна поліція, СБУ, прокуратура)	23,4%	9,90%	19,00%
Послуги закладів освіти (початкова та середня освіта)	21,6%	9,80%	13,4%
Гуманітарна допомога	19,90%	2,90%	7,10%
Надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (крім ЦНАП-ів та сервісних центрів МВС)	16,80%	12,10%	15,60%
Діяльність центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП)	8,90%	6,50%	7,90%

З-поміж іншого у тих, хто брав участь в опитуваннях, поставили ряд питань щодо їх ставлення до викривачів корупції та спроможності/готовності повідомляти про факти корупційних проявів. У підсумку було отримано такі результати:

- у 2024 р. 12,3% опитаних готові повідомляти про факти корупційних проявів, що на 2,5% більше, ніж у 2021 р.;

- у 2024 р. 9,7% опитаних заявляли компетентним органам влади про факти корупції, що мали стосовно них місце. Це на 4% більше, ніж у 2021 р.;

- у 2024 р. 74,3% опитаних схвалює діяльність викривачів, що на 13,7% більше, ніж у 2021 р.;

- у 2024 р. 16,8% опитаних належно обізнані з гарантіями правового захисту викривачів, що на 3,4% більше, ніж у 2021 р. (див. Рис. 2.12) [33, с. 125-131], [34, с. 134-146].

Рис. 2.12. Ставлення населення до інституту викривачів та їх готовність до викриття корупції

Як бачимо з наведених даних, переважна більшість респондентів схвалює діяльність викривачів, проте, лише їх незначна частка готова повідомляти (чи вже повідомляли) про факти корупції. Основними причинами таких низьких відсотків – це страх персональної небезпеки, низька довіра до антикорупційних органів влади та сумніви щодо захисту самого заявника. При цьому, лише невеликій кількості опитаних відомо про гарантії захисту викривачів, що передбачені чинним законодавством. До речі, з метою

покращення описаних показників, на сьогодні держава впроваджує ряд заходів. Так, наприклад, у 2023 р. запрацював портал НАЗК для анонімного повідомлення про факт корупції, що сприяє формуванню культури викривання. Лише за перший рік роботи цього порталу надійшло 957 звернень, за 2024 р. – вже 3 752, за першу половину поточного року – 916 [78]. Як бачимо кількість таких звернень зростає, що свідчить про довіру з боку громадян до влади, яка, у свою чергу, гарантує анонімність, конфіденційність та надійний захист персональних даних заявників-викривачів. Окрім того, уряд почав фінансово заохочувати викривачів (у жовтні 2024 р. НАЗК здійснило першу успішну виплату – 1,68 млн грн службовцю Міністерства оборони України [9], а згодом і другу – 13,3 млн грн. службовцям НАБУ та САП) [8].

Окрім вітчизняних досліджень, результати яких свідчать про ефективність державної політики у сфері запобігання корупції в Україні проводяться також різноманітні іноземні дослідження, одне з яких щорічно проводить міжнародна антикорупційна організація Transparency International.

Цією організацією у 1995 р. було розроблено ІСК. Це показник, який розраховується на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів, в яких беруть участь провідні фінансові та правозахисні експерти. Ключовим показником ІСК є кількість балів, де 0 балів означає, що корупція фактично підміняє собою державу, а 100 балів – свідчить про те, що корупція у тій чи іншій країні майже відсутня.

Варто підкреслити, що даний індекс оцінює корупцію лише в публічному секторі, хоча він і включає точку зору представників бізнесу, інвесторів, дослідників ринку тощо. Іншими словами, ІСК відображає точку зору приватного сектору щодо наявності/відсутності корупції у публічному секторі. Безпосередньо ІСК охоплює сприйняття корупції щодо: хабарництва; розкрадання публічних коштів; кумівства на публічній службі; здатності уряду впроваджувати механізми забезпечення доброчесності; ефективного переслідування корупціонерів; надмірної бюрократії; наявності відповідних законів щодо забезпечення відкритості фінансово-звітної інформації,

запобігання конфлікту інтересів та доступу до публічної інформації; забезпечення захисту викривачів, журналістів та слідчих тощо [26].

В Україні ІСК розраховується щорічно починаючи з 2012 р., який на той час становив 26 балів із 100. Україна тоді посіла 144 місце із 176 країн. За десять років ІСК зріс на 8 балів (див. Рис. 2.13) [26]. Сьогодні цей показник становить 35 бали (таку ж кількість балів набрали В'єтнам, Ефіопія, Бразилія), що, на жаль, на 1 бал менше ніж попереднього року. У результаті Україна посіла 105 місце з-поміж 180 країн світу [2].

Рис. 2.13. Динаміка зміни показників ІСК в Україні за 2013–2024 рр.

Незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії, наша країна довела, що її прогрес у боротьбі з корупцією є сталим процесом, який продовжується навіть у найскладніший період за всю історію незалежності України. Безпосередньо у 2022 р. українська влада виконала низку зобов'язань щодо протидії і запобігання корупції, що були однією із умов вступу до ЄС. Такі успіхи ілюструють, що позитивні зміни можливі, якщо на це є стійка і непохитна політична воля та підтримка суспільства. Проте, на фоні світового рейтингу ІСК, який дозволяє оцінити ефективність державної політики у сфері запобігання корупції та в контексті євроінтеграції, ми можемо говорити, що попереду ще дуже і дуже багато роботи. Адже Україна досі знаходиться у нижній частині графіка, відносячись до країн із досить високим рівнем корупції (див. Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Рейтинг деяких країн Європи відповідно до ІСК [2]

<i>Країна</i>	<i>Кількість балів</i>	<i>Місце у світі (з 180 країн)</i>	<i>Коментар</i>
Данія	90	1	Найменший рівень корупції у світі
Фінляндія	88	2	Високий рівень прозорості та довіри
Швеція	80	5	Стала демократія, сильний контроль
Німеччина	75	9	Розвинені антикорупційні механізми
Франція	67	21	Регулярні розслідування топ-корупції
Польща	53	53	Середній рівень: проблеми з судовою реформою
Румунія	46	65	Часті скандали, але активне слідство
Болгарія	43	67	Найгірший показник в ЄС
Україна	35	105	Покращення з 2013 р., але повільне

За підсумками 2024 р. представниками організації Transparency International було виокремлені позитивні та негативні події, які вплинули на показник ІСК, що представлені у Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Події, які вплинули на показник ІСК в Україні у 2024 р. [2]

<i>Негативні події</i>	<i>Позитивні події</i>
Скандали щодо закупівель Міністерством оборони України («яйця по 17», хабар Гринкевича щодо махінацій із контрактами на постання харчів і одягу), щодо закупівель енергообладнання та щодо відбудови (хабар Лозинському за купівлю генераторів, проблеми із фінансуванням відбудови Охматдиту)	Результати роботи органів антикорупційної екосистеми НАБУ, САП і ВАКС (за останні два роки судді ВАКС винесли 142 вироки, серед яких найгучнішими були вироки у справах судді Миколи Чауса, екснардепів Андрія Одарченка, Олександра Онищенка та Руслана Сольвара)
Тиск на журналістів та громадських активістів з боку силових органів влади	Оновлення законодавства про оборонні закупівлі (парламент ухвалив Закон № 2958-ІХ, яким зобов'язав замовників у сфері оборони звітувати про свої закупівлі в ProZorro)
Призначення керівником АРМА Олену Дума	Ухвалення Державної антикорупційної програми на 2021–2025 рр.
«Зливи» в НАБУ (перший заступник Директора НАБУ Гізо Углава опосередковано міг передавати інформацію щодо розслідування справи Георгію Біркадзе – соратнику ідеолога програми «Велике будівництво» Юрія Голика Георгію.)	Відновлення електронного декларування чиновників та обов'язкового звітування політичних партій (у серпні 2023 р. парламент ухвалив закон щодо відновлення фінансової звітності політичних партій про використання бюджетних коштів)

Скандали в медико-соціальних експертних комісіях (правоохоронці ДБР при обшуку виявили в очільниці Хмельницької обласної медико-соціальної комісії Тетяни Крупи \$6,5 млн доларів незадекларованих коштів та докази того, що вона видавала довідки про інвалідність)	Запущена реформа РП (новий закон запровадив оновлену процедуру конкурсного відбору членів РП, посилив фінансову незалежність органу, зменшив можливість безпосереднього політичного впливу на РП та посилив моніторинг виконання рекомендацій органу)
Звільнення Генерального прокурора Андрія Костіна	Верховна Рада підтримала збільшення штату НАБУ та посилення незалежності САП

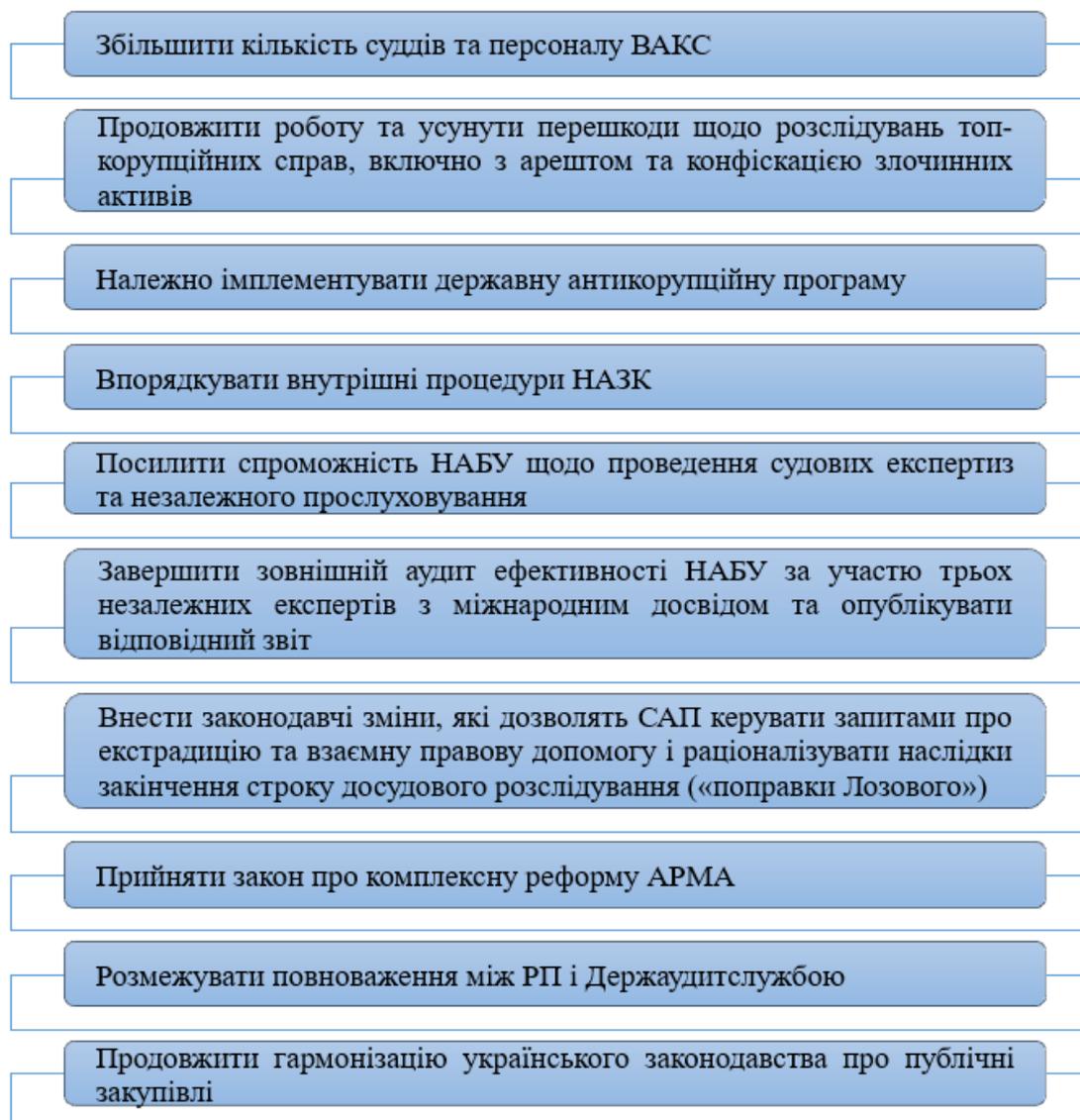
Україна вже не один рік прагне вступити до ЄС і робить максимально все для того щоб це відбулося. Одними з вимог інтеграції є забезпечення принципу верховенства права, зменшення рівня корупції та відповідність вітчизняної антикорупційної системи стандартам ЄС. На сьогодні, за висновками Transparency International Ukraine, наша держава частково відповідає стандартам ЄС та має серйозні ризики гальмування антикорупційних процесів (див. Таблиця 2.4)

Таблиця 2.4

Висновки щодо відповідності вітчизняної антикорупційної системи стандартам ЄС у порівнянні з країнами ЄС [2]

Параметр	Висновок щодо України	Типове для країн ЄС
Верховенство права	Часті порушення, вибірковість	Сталий принцип
Тенденція ІСК	Повільне покращення	Відносно стабільна ситуація
Спеціалізовані антикорупційні органи	Створені, але не повністю незалежні	Дієві інституції
Судова влада	Найслабша ланка антикорупційної системи та частково залежна від політики	Гарантована, стабільна
Виконання судових вироків	Вироки щодо топ-посадовців – рідкісні	Системне
Політична воля	Нестабільна, залежна від конкретної влади	Відносно стабільна
Доступ до декларацій	Відкритий, але з обмеженнями у воєнний час	Загалом відкритий
Перевірка способу життя службовців та посадових осіб	Створено електронну систему моніторингу способу життя чиновників	Системна
Захист викривачів	Частково реалізовано	Законодавчо забезпечено
Роль громадянського суспільства	Активна (високий потенціал), але інституційна підтримка слабка	Висока

На основі проведеного аналізу у 2024 р. Transparency International Ukraine сформулювало рекомендації, які допоможуть посилити боротьбу (у тому числі превентивну роботу) з корупцією в Україні, сприятимуть ефективному відновленню нашої держави у післявоєнні роки та пришвидшать процес вступу до ЄС (див. Рис. 2.14) [2]. Вважаємо, що реалізація цих рекомендацій, попри продовження ведення масштабних військових дій на території України, сприятиме формуванню нормального інвестиційного клімату в нашій державі, знизить рівень корупції, при чому не лише у сфері публічного управління, а й в інших суспільних сферах та суттєво зменшить її вплив на вітчизняний бізнес.

Рис. 2.14. Рекомендації Transparency International Ukraine за підсумками 2024 р., які допоможуть знизити рівень корупції в Україні

Отже, враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що на сьогодні корупція в Україні є, рівень якої, у порівнянні з європейськими країнами, доволі високий, що свідчить про недостатню ефективність і дієвість вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції. Відповідно до вітчизняних досліджень корупція є однією із топ-проблем в Україні, найбільше поширення проявів якої спостерігається у діяльності сервісних центрів МВС, у сфері будівництва та земельних відносин, у сфері охорони здоров'я й освіти, у діяльності правоохоронних органів влади. У свою чергу, згідно з міжнародними дослідженнями за останні тринадцять років корупційні прояви в Україні частково знизились у зв'язку з впровадження законодавчих і організаційних антикорупційних реформ. Водночас низька кількість судових вироків щодо топ-посадовців, політичний тиск, прикриття і неефективність судової влади, саботаж виконання антикорупційних заходів тощо, демонструють, що державна політика у сфері запобігання корупції реалізується частково, а не системно.

Висновки до Розділу 2

За останні більше ніж тридцять років було прийнято чималу кількість міжнародних нормативно-правових актів у сфері запобігання корупції, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам та стали основою для розробки національних антикорупційних систем.

В Україні сформована достатня нормативно-правова база, яка забезпечує належне правове регулювання державної політики у сфері запобігання корупції та відображає державницьку позицію щодо неприпустимості толерантності до будь-яких корупційних проявів як у сфері публічного управління, так і в інших суспільних сферах.

На сьогодні корупція в Україні є, рівень якої, у порівнянні з

європейськими країнами, доволі високий, що свідчить про недостатню ефективність і дієвість вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції. Разом з тим, за останні тринадцять років корупційні прояви в Україні частково знизились у зв'язку з впровадження законодавчих і організаційних антикорупційних реформ. Водночас ряд перешкод політичного і суспільного характеру, демонструють, що вітчизняна державна політика у сфері запобігання корупції реалізується частково, а не системно.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

3.1. Впровадження антикорупційних програм і стратегій: результати та виклики

За останнє десятиліття низка країн, зокрема Україна, здійснила суттєві кроки у боротьбі з корупцією, запровадивши національні антикорупційні стратегії, розробивши комплексні антикорупційні програми, створивши спеціалізовані публічно-владні інституції та забезпечивши правову базу для викривачів.

Одним із перших системних стратегічних бачень державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в незалежній Україні став Указ Президента України № 1001/2011 «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки», виданий у жовтні 2011 р. На той час ухвалення цього документу було частиною зобов'язань перед міжнародними партнерами, зокрема, у межах співпраці з ЄС, Радою Європи та GRECO.

В Указі було визнано, що «корупція набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей, а масштаби її поширення загрожують національній безпеці України» [65]. Зважаючи на це ключова мета антикорупційної стратегії полягала у формуванні ефективної системи запобігання і протидії корупції через комплексний підхід до зниження корупційних ризиків у публічному управлінні, правоохоронній та судовій системах. Відповідно для досягнення окресленої мети було сформовано наступні завдання:

- 1) гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, включно з рекомендаціями GRECO;
- 2) реформування системи публічного управління, зокрема, оптимізація регуляторних функцій та зменшення адміністративного тиску на бізнес;
- 3) розвиток інститутів громадянського контролю за діяльністю влади;
- 4) підвищення рівня прозорості у діяльності органів влади;
- 5) забезпечення невідворотності притягнення до відповідальності за вчинення корупційних діянь;
- 6) удосконалення процедур конфлікту інтересів і фінансового контролю за службовцями та посадовими особами;
- 7) посилення професійної етики публічних службовців.

Моніторинг за виконанням Національної антикорупційної стратегії здійснювався Національним антикорупційним комітетом (консультативно-дорадчий орган), який очолював Президент. Окрім того, для оцінки ефективності впроваджуваних заходів системно залучилась представники громадських організацій та міжнародні експерти.

Та попри задекларовані наміри, на практиці дана стратегія реалізовувалась із суттєвими труднощами, серед яких можна назвати:

- відсутність реального контролю за виконанням впроваджуваних заходів;
- політична залежність антикорупційних органів влади;
- брак ефективного механізму захисту викривачів;
- імітація реформ з боку частини державних органів влади (своєрідний саботаж в середині системи органів влади);
- мінімальна кількість випадків притягнення до відповідальності високопосадовців та ін.

За оцінками експертів, включно з міжнародними структурами (GRECO та Transparency International), ефективність стратегії була обмеженою. Її

критикували за розпливчастість формулювань, відсутність конкретних механізмів реалізації та недостатньо чіткі показники успішності (див. Додаток Ж) [39, с. 113].

Отже, Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки не досягла поставлених цілей, оскільки реалізація її положень мала переважно декларативний характер і не призвела до суттєвого зменшення рівня корупції в країні. Разом із тим, вона стала важливим етапом у розвитку вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції України, який висвітлив проблеми та недоліки, що потрібно було врахувати у майбутньому.

Для реалізації вказаної стратегії та здобуття наміченого результату уряд у листопаді 2011 р. прийняв Постанову № 1240 «Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки». Програма включала 116 заходів, з-поміж яких: оновлення законодавства, підвищення доброчесності на публічній службі, формування у суспільства нетерпимого ставлення до корупції, налагодження і посилення співпраці влади та громадськості тощо [59]. На жаль, описані у Постанові заходи не були реалізовані у повній мірі. При цьому GRECO та експерти Ради Європи вказували на формальний підхід до реалізації програмних заходів та нееквівалентність реальним результатам, попри заплановані кроки з превентивної політики стосовно корупції.

Після подій Революції Гідності у 2014 р. виникла потреба у новій, більш амбітній державній політиці у сфері запобігання корупції. Відповідно в один день парламентом було прийнято два важливих законодавчих акти – Закон України «Про запобігання корупції» та Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки». Ці два документи, в яких відображено загальне бачення державної політики у сфері запобігання корупції, заклали основу кардинально нової антикорупційної системи.

Безпосередньо серед ключових напрямків і цілей Антикорупційній стратегії можна виокремити:

- 1) створення системи ухвалення рішень з моніторингом, аналітикою даних та партнерством з громадянським суспільством;
- 2) забезпечення прозорості фінансування політичних партій і проведення виборів, зниження ризиків корупції у виборчих процесах;
- 3) формування доступної і доброчесної системи надання публічних послуг на основі міжнародних стандартів;
- 4) розробка і впровадження на основі чинного законодавства власних антикорупційних програми в органах публічної влади та на державних підприємствах;
- 5) реформування системи державних закупівель із метою забезпечення прозорості та мінімізації корупційних ризиків;
- 6) посилення антикорупційних заходів у судовій системі та кримінальній юстиції;
- 7) поліпшення бізнес-клімату через усунення умов, що сприяють виникнення і поширенню корупції;
- 8) гарантування права на доступ до публічної інформації;
- 9) створення механізмів для ефективного/результативного проведення розслідувань, конфіскації майна та притягнення корумпованих чиновників до відповідальності [55].

Міжнародна спільнота (безпосередньо GRECO, ЄС та Transparency International) відзначали прогрес у законодавстві та інституційному будівництві. Але вказували на брак реалізації положень стратегії, політичний тиск на антикорупційні органи влади та нереалізовані до кінця реформи у сфері судочинства.

Хотілося б підкреслити, що прийняття Антикорупційної стратегії на 2014–2017 рр. – це історичний прорив для України, що заклав основу нової інституційної моделі антикорупційної боротьби. Адже, вперше боротьба з корупцією була закріплена законодавчо, створено ключові органи, впроваджено електронне декларування. Проте відсутність програмного плану реалізації, декларативність деяких ініціатив, політичного консенсусу, слабкої

координації між різними публічно-владними інституціями та реального контролю суттєво обмежили її ефективність (див. Додаток К).

Для реалізації завдань вказаної стратегії уряд видав Постанову № 265 «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки». Мета затвердженої Програми полягала у створенні «ефективної загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики» [60]. Однак, як вважають експерти, у результаті було виконано лише дві третини передбачених цим документом заходів, а кінцеві цілі так і не були досягнуті, причинами чого стало: тривале становлення нових антикорупційних інститутів; прогалини і колізії у законодавстві з питань запобігання корупції та недоліки у його застосуванні; відсутність належного механізму моніторингу й оцінювання виконання антикорупційних заходів; високий рівень толерантності суспільства до корупції; недостатній рівень прозорості діяльності органів публічної влади [5, с. 45].

У період з 2017 р. до моменту прийняття третьої Антикорупційної стратегії у червні 2022 р. в Україні була фактично відсутня політична воля стосовно подолання корупції. За відсутності нової такої стратегії, органи влади як загального, так і спеціалізованого спрямування діяли незлагоджено, а їх посадові особи все частіше ставали учасниками корупційних діянь та мали численні конфлікти інтересів, що суттєво послабило та розбалансовувало антикорупційну діяльність публічно-владних інституцій в нашій державі.

Метою Антикорупційної стратегії на період 2021–2025 рр., затвердженої під час війни Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», є «досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [56].

У стратегії визначено сім ключових напрямів, кожен із яких охоплює

найбільш вразливі до корупції сфери та передбачає чіткі індикатори ефективності, строки виконання і відповідальні органи. Це такі напрями як:

- 1) зменшення корупції у публічному секторі;
- 2) проведення судової реформи;
- 3) забезпечення прозорості у політиці та фінансуванні партій;
- 4) усунення корупції у сфері публічних фінансів;
- 5) управління державним і комунальним майном;
- 6) захист викривачів корупції та забезпечення доброчесності в органах влади;
- 7) формування культури доброчесності у суспільстві [56].

Для реалізації вказаних напрямів, урядом у березні 2023 р. була прийнята Постанова № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки», покрокове виконання якої сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в Європейському Союзі, Північноатлантичному Альянсі, Організації економічного співробітництва та розвитку [58].

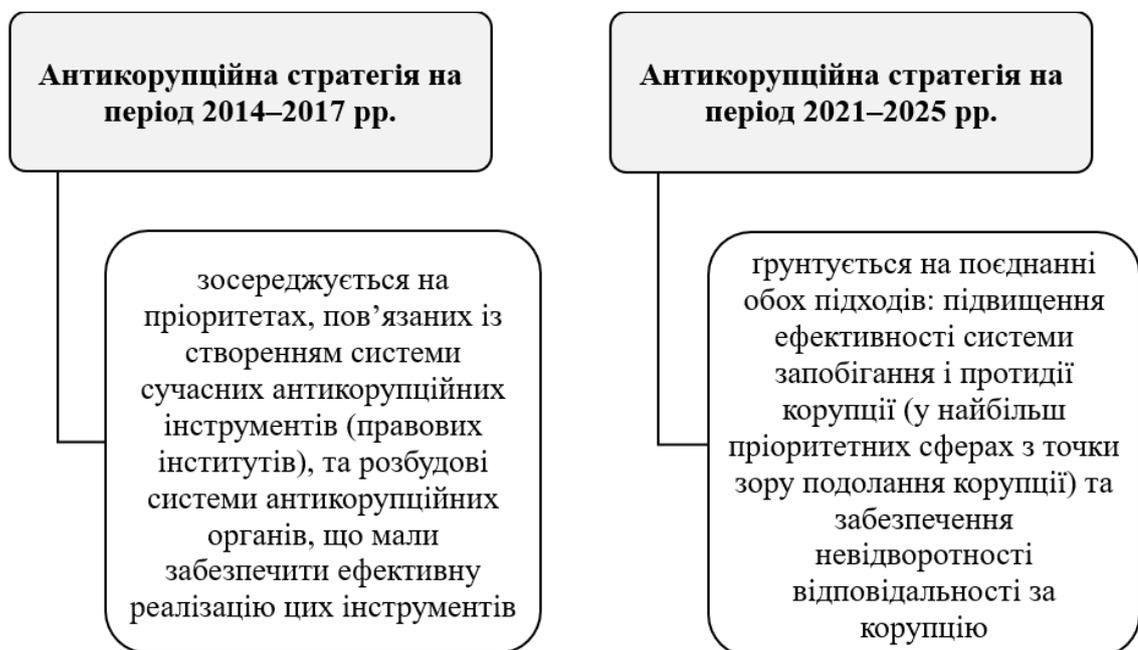
До речі, від моменту прийняття нової Антикорупційної стратегії вже впроваджено понад 1 187 заходів у 73 ключових напрямках (станом на початок 2025 р.). Вже є перші досягнення: закупівлі в оборонній сфері стали більш прозорішими; викривачі отримують грошові винагороди; здійснюється «lifestyle monitoring» чиновників і політиків через інформаційну систему моніторингу, створену НАЗК; активно проводяться масштабні розслідування корупційних справ тощо [72].

За висновками міжнародних експертів дана стратегія стала проривним документом, який інтегрує сучасні механізми цифровізації, публічного моніторингу, чітких ключових показників ефективності та міжнародних стандартів. Але її успішне виконання потребує послідовної політичної волі, ефективної міжінституційної синергії та протистояння корупційним проявам, особливо в умовах війни, забезпечення притягнення до відповідальності за корупційні злочини, а також пришвидшення проведення реформ у судовій

системі.

Отже, Антикору́пційна стратегія 2021–2025 рр. є найамбітнішою та найструктурованішою з усіх попередніх. Вона повністю відповідає міжнародним стандартам, посилила координацію різних органів влади, максимально залучила громадянське суспільство до контролю. Проте, затримки реалізації окремих її положень, повномасштабна війна, політичні перепони та слабка судова система залишаються головними бар'єрами до досягнення повного ефекту у питанні боротьби та протидії корупції в нашій країні (див. Додаток Л).

Окремо хотілося б підкреслити що дві останні прийняті Антикору́пційні стратегії, хоч і визначають спільну мету – подолання корупції в Україні, проте їх завдання, і відповідно, очікувані результати ґрунтуються на різних концепціях (див. Рис. 3.1). У той час, як Антикору́пційна стратегія на період 2011-2015 рр. кардинально відрізнялась від вказаних та не містила настільки прогресивні концепції (див. Додаток М)

Рис. 3.1. Концепції Антикору́пційних стратегій на 2014-2017 рр. та 2021-2025 рр.

З метою забезпечення результативності від впроваджуваних антикорупційних стратегій та підвищення ефективності державної політики у

сфері запобігання корупції урядом було видано два Розпорядження – «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» від 23 серпня 2017 р. № 576-р та «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2018 рік» від 31 січня 2018 р. № 86-р. Ці два документи стали важливим кроком до формування свідомого та активного суспільного запиту на доброчесність, формування у суспільства нульової толерантності до корупції. Проте, їх ефективність обмежувалась фінансово-ресурсними та координаційними факторами. На сьогодні вони потребують оновлення, масштабування і тіснішого зв'язку з освітніми і цифровими ініціативами та технологіями.

Враховуючи вищевикладене можна підсумувати, що Антикорупційна стратегія на 2011–2015 рр. та відповідна програма дій – це була перша спроба сформулювати державну політику у сфері запобігання корупції. Однак реального впливу на стан корупції вона не мала. У свою чергу, Антикорупційна стратегія на 2014–2017 рр. – це був своєрідний перехідний період, протягом якого створено незалежні антикорупційні органи (прототипи відповідних європейських інституцій), які стали фундаментом антикорупційної системи. Натомість, Антикорупційна стратегія на 2021–2025 рр. разом із Державною антикорупційною програмою на 2023-2025 рр. – це концептуально новий план дій, що ґрунтується на конкретних ризиках, враховує нові загрози (війна, гібридні схеми) і значно сильніше орієнтований на результативність та прозорість.

Основними здобутками у впровадженні антикорупційних програм і стратегій є: формування потужної інституційної бази; цілісне бачення боротьби з корупцією, включаючи цифровізацію, відкритість даних, моніторинг конфліктів інтересів та посилення відповідальності; створення відкритих реєстрів та системи електронного декларування, підвищення рівня прозорості публічних фінансів та контролю за діяльністю посадовців. Водночас, основними викликами у процесі впровадження антикорупційних стратегій є: формалізм у виконанні стратегій (виконання заходів «на папері»),

без реальних змін у практиці органів влади); опір з боку політичної еліти та представників бізнес-структур, тиск на суди та антикорупційні органи; недостатній захист викривачів (механізми захисту є малоефективними, а іноді й небезпечними для самих викривачів); низький рівень суспільної довіри, що зумовлює слабе залучення громадськості до контролю та моніторингу за діяльністю органів влади; повномасштабна війна, яка ускладнює реалізацію деяких антикорупційних ініціатив через пріоритетність безпекових питань, обмеженість ресурсів та посилення секретності.

3.2. Пропозиції щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції

Вітчизняна державна політика у сфері запобігання корупції, зважаючи на викладений матеріал у попередніх пунктах роботи, на сьогодні не є досконалою та має ряд недоліків, прояви яких із початком повномасштабного вторгнення тільки посилились. Причинами цього, окрім воєнних дій, є: наявність корупційних інтересів серед службовців, особливо високопосадовців; опір реформам з боку старої бюрократичної системи; повільність та непослідовність проведення судової реформи; низький рівень правової культури і свідомості у суспільстві, наявність толерантного ставлення до корупційних проявів в окремих його членах; слабкий контроль з боку парламенту, уряду та представників громадянськості [12, с. 350].

Такий стан справ у сукупності впливає на ефективність функціонування публічно-владних інституцій, рівень довіри громадян до влади та знецінення демократичних інститутів, тінізацію економіки й інвестиційний клімат у країні, плинність кадрів, загострення соціальної напруги тощо. Зважаючи на це, до питання удосконалення державної політики у сфері запобігання корупції та підвищення ефективності впроваджуваних антикорупційних

заходів потрібно підходити комплексно та системно, працюючи одночасно по кільком напрямках. Відповідно, ми, ґрунтуючись на аналізі чинного законодавства та рівня корупції в Україні, реалізації антикорупційних стратегій, висновках міжнародних партнерів (GRECO, OECD, ЄС) та вітчизняних експертів, пропонуємо:

- 1) оновити нормативно-правову базу, а саме:
  - гармонізувати антикорупційне законодавство з рекомендаціями ЄС і GRECO;
  - удосконалити механізми конфіскації необґрунтованих активів, зокрема в рамках санкцій;
  - прийняти нову Антикорупційну стратегію, розраховану на післявоєнний період й адаптовану до нових реалій і викликів;
- 2) посилити незалежність та спроможність антикорупційних публічно-владних інституцій, а саме:
  - забезпечити стабільне і «розумне» фінансування та інституційну і політичну незалежність НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК;
  - надати реальні важелі впливу НАЗК щодо моніторингу способу життя службовців та посадових осіб та спостереження за можливістю виникнення у них конфліктів інтересів;
  - гарантувати відсутність політичного втручання і будь-якого тиску на процес призначення керівного складу антикорупційних органів влади;
- 3) переглянути судову реформу, яка є своєрідним «антикорупційним фундаментом» та як найшвидше її провести, враховуючи міжнародну практику і рекомендації. Безпосередньо потрібно:
  - прискорити очищення кадрового складу Вищої ради правосуддя та ВККС;
  - удосконалити процедури добору, призначення та оцінювання суддів, а також порядок притягнення їх до відповідальності;
  - забезпечити неухильне виконання рішень ВАКС та гарантувати їм та членам їх сімей абсолютну правову захищеність;

- 4) зміцнити захист викривачів шляхом:
  - встановлення на законодавчому рівні чітких гарантій анонімності, захисту членів сім'ї, а також зрозумілих й однозначних механізмів виплати винагород;
  - розширення програми матеріального стимулювання;
  - запровадження обов'язкових внутрішніх каналів повідомлень про корупцію в усіх публічно-владних установах та на державних підприємствах й організаціях;
  - посилення інформування населення, особливо працівників публічного сектору, про їх права й інтереси як потенційних викривачів;
- 5) інтенсифікувати прозоре управління державним майном і майном громад та публічними фінансами, з дотриманням балансу між безпекою та відкритістю, за допомогою:
  - забезпечення прозорості процедури призначення керівників державних і комунальних підприємств на конкурсних засадах, а також систематичної перевірки їх доброчесності;
  - ужорсточення контрольних заходів за використанням коштів у сфері державних та оборонних закупівель, розширення умов публічності процедур їх проведення;
  - модернізації системи «ProZorro» (електронна система публічних закупівель в Україні, яка забезпечує прозорість та ефективність державних закупівель), «DoZorro» (онлайн-платформа, де будь-хто може надати зворотній зв'язок замовнику чи постачальнику, суспільству чи правоохоронним органам влади стосовно проведеної процедури закупівлі, обговорити й оцінити умови конкретної закупівлі, проаналізувати закупівлі окремого замовника), «Spending.gov.ua» (офіційний веб-портал, який відображає інформацію про транзакції, звіти, договори та інші документи, що стосуються використання державних і комунальних коштів), із автоматичним виявленням корупційних, безпекових та інших ризиків;
- б) запровадити на всіх рівнях (у школах, вищих навчальних закладах,

серед службовців тощо) здобуття антикорупційної освіти та забезпечити формування культури доброчесності шляхом:

- викладання навчальних курсів з питань корупції, її впливу на суспільство та антикорупційної діяльності держави, а також з питань етичної і добропорядної поведінки;

- проведення масових інформаційних кампаній, орієнтованих на зміну поведінкових установок у населення, вироблення нульової толерантності до корупції та необхідності підвищувати рівень володіння антикорупційним законодавством;

- залучення засобів масової інформації, блогерів, громадських організацій до популяризації доброчесності;

7) поглибити цифровізаційні процеси у всіх суспільних сферах, а саме:

- розширити перелік електронних публічних та інших послуг, які мінімізують контакти з службовцями та посадовими особами;

- запровадити єдині реєстри майна, декларацій, судових рішень з відкритим їх доступом, зважаючи на безпекові аспекти;

- використовувати можливості штучного інтелекту для виявлення корупційних ризиків і проявів;

- забезпечити повноцінне електронне декларування доходів та відкритий доступ до їх перевірок;

- створити програму-помічника, яка б надавала консультативно-роз'яснювальну допомогу щодо застосування норм антикорупційного законодавства, у тому числі допомогу декларантам при заповненні електронних декларацій;

8) створити умови для відкритості та максимальної залученості громадян у питанні запобігання і протидії корупції шляхом:

- створення ефективних механізмів громадського моніторингу реалізації антикорупційної політики;

- залучення до оцінки антикорупційних програм і стратегій,

бюджетного процесу та аудиту державних і комунальних підприємств;

- регулярної публікації звітів про виконання антикорупційних стратегій та програми;
- систематичного проведення публічних обговорень;
- запровадження обов'язковості громадської експертизи рішень щодо державних закупівель.

На кінець хотілося б підкреслити, що успішне впровадження усіх цих заходів буде неможливе без стійкої і непохитної політичної волі на найвищому рівні для невідбиркової боротьби з корупцією. Адже без неї, навіть найкращі механізми не працюють.

Отже, успішна й ефективна державна політика у сфері запобігання корупції – це не лише кримінальні, адміністративні чи дисциплінарні справи, а, насамперед, профілактика, цифровізація, незалежні публічно-владні інституції, освіченість, культура доброчесності та нульової толерантності до корупційних проявів.

Висновки до Розділу 3

Основними здобутками у впровадженні антикорупційних програм і стратегій є: формування потужної інституційної бази; цілісне бачення боротьби з корупцією, включаючи цифровізацію, відкритість даних, моніторинг конфліктів інтересів та посилення відповідальності; створення відкритих реєстрів та системи електронного декларування, підвищення рівня прозорості публічних фінансів та контролю за діяльністю посадовців. Водночас, основними викликами у процесі їх впровадження можна назвати: формалізм у виконанні стратегій; опір з боку політичної еліти та представників бізнес-структур, тиск на суди та антикорупційні органи; недостатній захист викривачів; низький рівень суспільної довіри, що зумовлює слабе залучення

громадськості до контролю та моніторингу за діяльністю органів влади; повномасштабна війна, яка ускладнює реалізацію деяких антикорупційних ініціатив через пріоритетність безпекових питань, обмеженість ресурсів та посилення секретності.

Для України сьогодні критично важливо посилити державну політику у сфері запобігання корупції, а також вчасно оновлювати її інструменти і механізми з урахуванням умов воєнного часу та вимог євроінтеграції. Зважаючи на це, основними пропозиціями щодо її поліпшення є: оновити нормативно-правову базу, забезпечити політичну незалежність та інституційну й фінансову спроможність антикорупційних органів влади; провести судову реформу; посилити захист викривачів; інтенсифікувати прозоре управління державним майном і майном громад, а також публічними фінансами; запровадити на всіх рівнях здобуття антикорупційної освіти та забезпечити формування культури доброчесності; поглибити цифровізаційні процеси; створити умови для відкритості та максимальної залученості громадян у питанні запобігання і протидії корупції.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено сучасний стан вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції та окреслено перспективи її удосконалення. Отримані результати у процесі дослідження дають змогу сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Державна політика у сфері запобігання корупції – це сукупність правових, соціальних, економічних, освітніх, виховних, організаційних, каральних та інших заходів, спрямованих на створення ефективної і дієвої антикорупційної системи. Її об'єктом виступає корупція, остаточно визначити сутність якої просто неможливо через велику кількість її проявів. Узагальнено її тлумачать як негативне соціальне явище, зміст якого полягає в отриманні неправомірної вигоди та оперативного протиправного (незаконного) вирішення особистих питань чи задоволення власних потреб (або третіх осіб).

Дана політика, яка ґрунтується на законодавчо визначених принципах, сформованих на основі міжнародного досвіду та вітчизняної практики, формує механізми соціально орієнтованого публічного управління, націленого на зниження рівня корупції та захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави загалом, від її негативних проявів і наслідків та охоплює цілеспрямовану діяльність органів влади щодо виявлення, попередження, обмеження і покарання корупційних діянь. Це все визначає її цільову спрямованість та обумовлює перелік завдань, виконання яких ілюструватиме рівень результативності і раціональності провадження такої політики.

2. За останні більше ніж тридцять років було прийнято чималу кількість міжнародних нормативно-правових актів у сфері запобігання корупції, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам та стали основою для розробки національних антикорупційних систем. Безпосередньо міжнародні антикорупційні стандарти спрямовані на: профілактику корупції; забезпечення прозорості і підзвітності у державному

та приватному секторах; покарання за корупційні злочини; налагодження і посилення міжнародного співробітництва для подолання транскордонної корупції.

3. В Україні сформована достатня нормативно-правова база, яка забезпечує належне правове регулювання державної політики у сфері запобігання корупції та відображає державницьку позицію щодо неприпустимості толерантності до будь-яких корупційних проявів як у сфері публічного управління, так і в інших суспільних сферах. Це законодавчі та підзаконні акти, прийняті відповідними органами публічної влади у різні часові проміжки, котрі утворюють певну ієрархічно-впорядковану систему, яка складається із відповідних підсистем.

4. На сьогодні корупція в Україні є, рівень якої, у порівнянні з європейськими країнами, доволі високий, що свідчить про недостатню ефективність і дієвість вітчизняної державної політики у сфері запобігання корупції. Відповідно до вітчизняних досліджень корупція є однією із топ-проблем в Україні, найбільше поширення проявів якої спостерігається у діяльності сервісних центрів МВС, у сфері будівництва та земельних відносин, у сфері охорони здоров'я й освіти, у діяльності правоохоронних органів влади. У свою чергу, згідно з міжнародними дослідженнями за останні тринадцять років корупційні прояви в Україні частково знизились у зв'язку з впровадження законодавчих і організаційних антикорупційних реформ. Водночас низька кількість судових вироків щодо топ-посадовців, політичний тиск, прикриття і неефективність судової влади, саботаж виконання антикорупційних заходів тощо, демонструють, що державна політика у сфері запобігання корупції реалізується частково, а не системно.

5. Основними здобутками у впровадженні антикорупційних програм і стратегій можна назвати: формування потужної інституційної бази; цілісне бачення боротьби з корупцією, включаючи цифровізацію, відкритість даних, моніторинг конфліктів інтересів та посилення відповідальності; створення відкритих реєстрів та системи електронного декларування, підвищення рівня

прозорості публічних фінансів та контролю за діяльністю посадовців. Водночас, основними викликами у процесі їх впровадження є: формалізм у виконанні стратегій (виконання заходів «на папері», без реальних змін у практиці органів влади); опір з боку політичної еліти та представників бізнес-структур, тиск на суди та антикорупційні органи; недостатній захист викривачів (механізми захисту є малоефективними, а іноді й небезпечними для самих викривачів); низький рівень суспільної довіри, що зумовлює слабе залучення громадськості до контролю та моніторингу за діяльністю органів влади; повномасштабна війна, яка ускладнює реалізацію деяких антикорупційних ініціатив через пріоритетність безпекових питань, обмеженість ресурсів та посилення секретності.

б. Основними пропозиціями щодо поліпшення державної політики у сфері запобігання корупції є: оновлення нормативно-правової бази, забезпечення політичної незалежності й інституційної і фінансової спроможності антикорупційних органів влади; проведення судової реформи відповідно до міжнародних стандартів і рекомендацій; посилення захисту викривачів; інтенсифікація прозорого управління державним майном і майном громад, а також публічними фінансами; запровадження на всіх рівнях здобуття антикорупційної освіти та забезпечення формування культури доброчесності; поглиблення цифровізаційних процесів у всіх суспільних сферах; створення умов для відкритості та максимальної залученості громадян у питанні запобігання і протидії корупції.

Переконані, що комплексна реалізація запропонованих заходів буде сприяти удосконаленню державної політики у сфері запобігання корупції та підвищенню дієвості антикорупційних механізмів. Разом із тим, успішне впровадження усіх цих заходів буде неможливе без стійкої і непохитної політичної волі на найвищому рівні і єдності серед населення для невивіркованої боротьби з корупцією. Адже без цього, навіть найкращі механізми не працюють.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В.І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 9 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626>.
2. Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
3. Бадалова О.С. Загальні історико-правові аспекти боротьби з корупцією. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 11. С. 149-153.
4. Бакуменко В.Д., Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: Навч. посіб. К.: Міленіум, 2003. 256 с.
5. Башкатова В.І. Державна політика у сфері запобігання і протидії корупції в Україні. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 44-50.
6. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: Монографія. К.: Ін Юре, 2014. 189 с.
7. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: Монографія. К.: НІСД, 2001. 242 с.
8. Винагорода за повідомлення про корупцію: ще один викривач отримав виплату [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/vynagoroda-za-povidomlennya-pro-koruptsiyu-sche-odyn-vykrivach-otrymav-vyplatu/?utm_source=chatgpt.com.
9. Вперше в історії України викривач корупції отримав винагороду [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nazk.gov.ua/en/en/for-the-first-time-in-the-history-of-ukraine-a-corruption-whistleblower-received-a-reward/?utm_source=chatgpt.com.
10. Ганьба О.Б. Державна антикорупційна політика: поняття, сутність та загальні ознаки. Публічне право. 2021. № 4(44). С. 88-95.
11. Гвоздецький В.Д. Організаційно-правові засади запобігання і

протидії в Україні: Монографія. К.: Леся, 2011. 592 с.

12. Глущенко Н.В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Вип. 88. Ч. 2. С. 349-354.

13. Гришина Н.В., Ростовська К.В. Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 31-33.

14. Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text.

15. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: Монографія; за ред. проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В.Л. Федоренка. К.: Ліра-К, 2016. 524 с.

16. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / О.І. Валецький, В.А. Ребкало, М.М. Логунова та ін.; заг. ред. В.А. Ребкала, В.В. Тертички. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 232 с.

17. Державне управління: словн.-довід. / уклад. В.Д. Бакуменко; за заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

18. Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 563 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2014-%D0%BF#Text>.

19. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. № ETS191 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text.

20. Живко З.У., Гура В.К. Рівень корупції в Україні за міжнародними оцінками. Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 1(69). С. 78-85.

21. Журавльов А.Л. Психологічні фактори корупції. Прикладна юридична психологія. 2012. № 1. С. 8-21.

22. Заброда Д.Г. Поняття державної антикорупційної політики. Право і безпека. 2012. № 2 (44). С. 98-104.
23. Запобігання корупції: Підручник / за заг. ред. Б.М. Головкина. Х.: Право, 2019. 296 с.
24. Запобігання та протидія корупції: Навч. посіб. / авт. кол.: А.М. Михненко (кер. авт. кол.), Р.П. Марчук, А.М. Мудров та ін.; за ред. проф. А.М. Михненка. К.: НАДУ, 2010. 360 с.
25. Зубкова Л.А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3(104). С. 32-35.
26. Індекс сприйняття корупції – 2022. Transparency International Ukraine [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
27. Каленіченко Л.І., Слинько Д.М. Поняття, ознаки та види корупції. Право і безпека. 2022. № 1 (84). С. 39-46.
28. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення. К.: Вид-во при Київ. ун-ті «Вища школа», 1975. 159 с.
29. Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку: Резолюцією 34/169 Генеральної асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU79004R>.
30. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
31. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
32. Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод від 17 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97640>.
33. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт

за результатами опитування населення та бізнесу. К., 2023. 131 с.

34. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. К., 2024. 146 с.

35. Костенко Д.В. Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження. Державно-управлінські студії. 2018. № 10 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattia-koruptsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>.

36. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. № ETS173 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

37. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

38. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.

39. Лук'янова Г.Ю. Антикорупційна реформа в Україні: проблеми і перспективи. Юридична наука. 2020. № 7(109). С. 112-118.

40. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. К.: Парлам. вид-во, 2000. 256 с.

41. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 липня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

42. НБУ підтвердив сертифікацію відповідності системи управління протидії корупції міжнародному стандарту [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-pidtverdiv-sertifikatsiyu-vidpovidnosti-sistemi-upravlinnya-protidiyi-koruptsiyi-mijnarodnomu-standartu?utm_sou.com.

43. Невмержицький Є.В. Природа і витoki корупції та її сучасні соціально-економічні підґрунтя. Університет: наук. іст.-філос. журнал. 2011.

№ 4. С. 64-76.

44. Новак А.М. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 3(34). С. 62-66.

45. Нонік В.В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99-105.

46. Політологія: Підручник / Ю.М. Розенфельд, Л.М. Герасіна, Н.П. Осипова, М.І. Панов та ін. Харків, Право, 2001. 636 с.

47. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 34. Ст. 266 (втратив чинність 11 червня 2009 р.).

48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3207-IV. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 41. Ст. 414.

49. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у 2016 році: Закон України від 15 березня 2016 р. № 1022-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 13. Ст. 146.

50. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів: Закон України від 1 червня 2021 р. № 1502-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 32. Ст. 259.

51. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.

52. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

53. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада

2010 р. № 996 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

54. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

55. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 46. Ст. 2047 (втрата чинності 20 червня 2022 р.).

56. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

57. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11 червня 2009 р. № 1506-VI. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 45. Ст. 691 (втратив чинність 21 грудня 2010 р.).

58. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

59. Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2011-%D0%BF#Text> (втратила чинність 29 квітня 2015 р.).

60. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2015 р. № 265 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF#Text> (втратила чинність 4 березня 2023 р.).

61. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді,

державним або комунальним установам чи організаціям: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1195 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2011-%D0%BF#Text>.

62. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2000 р. № 950 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-%D0%BF#Text>.

63. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF#Text>.

64. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки: Указ Президента України від 24 квітня 1998 р. № 367/98 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98#Text>.

65. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011/print1320308918995427#Text>.

66. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2041.

67. Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»: Указ Президента України від 5 жовтня 2011 р. № 964/2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964/2011#Text>.

68. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: Указ Президента України від 18 листопада 2005 р. № 1615/2005 [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005#Text>.

69. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 травня 2023 р. № 3077-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 72. Ст. 249.

70. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 р. № 51/59 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/abs/united-nations-general-assembly-resolution-5159-on-action-against-corruption/540789329B92E4EC92225E3A2A18F110?utm_source=chatgpt.com.

71. Резолюція Економічної та Соціальної Ради ООН № 1990/23 «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва» від 24 травня 1990 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785#Text.

72. Результати моніторингу та оцінки ефективності виконання державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dap.nazk.gov.ua/module/>.

73. Романов В.Є., Рудік О.М., Брус Т.М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.

74. Рудой К.М. Запобігання корупції як напрямок забезпечення міжнародної безпеки. Правова держава. 2015. № 19. С. 69-73.

75. Сачко О.В., Хорошун О.В. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Держава та регіони. 2024. № 4(86).С. 112-116.

76. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення: автореф. дис. ... к-та. юрид. наук: 12.00.08; Одес. нац. юрид. акад. О., 2000. 20 с.

77. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

78. Українці дедалі активніше повідомляють про корупцію: на Єдиному порталі повідомлень викривачів зареєстровано понад 5 600 заявок [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kyivcity.gov.ua/news/ukrantsi_dedali_aktivnishe_povidomlyayut_pro_koruptsiyu_na_yedinomu_portali_povidomlen_vikrivachiv_zareyestrovano_ponad_5600_zayavok/#:~:text=%.

79. Фесенко Т.Г. Принципи формування та реалізації державної антикорупційної політики України. Адміністративне право і процес. 2020. С. 180-184.

80. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

81. Шульга А.А., Калитаєв В.В. Притягнення до відповідальності за скоєння корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень: теоретичні аспекти та практичне застосування. Публічне управління та регіональний розвиток, 2024, № 24, С. 368-399.

82. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / пер. з англ. С.І. Соколик; наук. ред. пер. О.А. Кілієвич. К.: К.І.С., 2003. 120 с.

Історичні тлумачення корупції

Ім'я/епоха	Цитата/думка	Тлумачення корупції
Марк Тулій Цицерон (106–43 до н.е.)	<i>«Корупція розкладає не лише уряд, а й мораль суспільства»</i>	Моральний занепад, що руйнує суспільство та закони.
Ніколло Макіавеллі (1469–1527)	<i>«Корупція починається з розкладу законів і моралі народу»</i>	Наслідок занепаду законності та громадянської доброчесності.
Шарль Луї де Монтеск'є (1689–1755)	<i>«Корупція – це коли влада служить собі, а не законам»</i>	Порушення принципу поділу влади.
Джон Адамс (1735–1826)	<i>«Політики стають господарями народу – і це корупція»</i>	Втрата демократії, відхід від служіння народу.
Томас Джефферсон (1743 – 1826)	<i>«Корупція починається тоді, коли народ втрачає контроль над владою»</i>	Йдеться про важливість прозорості та підзвітності влади в демократичному суспільстві.
Наполеон Бонапарт (1769–1821 рр.)	<i>«Держави гинуть не через поразки у битвах, а через внутрішню гниль – через байдужість до корупції»</i>	Загроза, яку становить толерантність до корупції для існування держав
Махатма Ганді (1869–1948)	<i>«Корупція – найгірша форма прихованого насильства»</i>	Моральне насильство над суспільством.
Уїнстон Черчилль (1874–1965)	<i>«Неможливо побудувати державу на основі корупції – це як будувати дім на піску»</i>	Руйнівна природа корупції для інституцій держави.
Вацлав Гавел (1936–2011)	<i>«Корупція – це системна брехня, узаконена владою»</i>	Інституційне зло, легітимоване недемократичною системою.

Ключові положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо боротьби і запобігання корупції

Ключові аспекти	Пояснення
1. Прозорість прийняття рішень	Закон вимагає, щоб органи влади публікували інформацію про свою діяльність, стратегії, витрати, закупівлі та рішення. Це дозволяє громадянам і ЗМІ контролювати, чи не приймаються незаконні або корупційні рішення.
2. Право на доступ до інформації	Громадяни, журналісти, правозахисні організації мають право отримувати інформацію про діяльність державних органів. Це може допомогти виявляти зловживання, корупційні схеми або несправедливі практики.
3. Інформування про бюджетні витрати	Завдяки доступу до бюджетної інформації можна відслідковувати, як державні кошти витрачаються, і чи немає в цьому випадках неефективних або підозрілих витрат.
4. Прозорість закупівель	Закон сприяє більшій прозорості у процесах державних закупівель, що є одним із найбільш корупційно-небезпечних напрямків. Відкриті дані про тендери та їх результати дозволяють громадськості і контролюючим органам моніторити, чи відбуваються порушення.
5. Контроль з боку громадянського суспільства	Надання доступу до публічної інформації дозволяє активістам, антикорупційним організаціям і простим громадянам моніторити, чи діють державні чиновники у рамках закону, що є важливим для боротьби з корупцією.
6. Зобов'язання органів влади публікувати дані	Закон встановлює чіткі правила, за якими державні органи зобов'язані публікувати ключову інформацію на своїх веб-сайтах, що сприяє створенню безпрецедентного рівня доступності даних для громадян
7. Штрафи за відмову в доступі до інформації	Закон передбачає штрафи для чиновників, які незаконно відмовляють у наданні доступу до публічної інформації, що створює додаткові стимули для дотримання правил і принципів відкритості.
8. Активне використання інформації для журналістських розслідувань	Завдяки доступу до публічної інформації журналісти можуть здійснювати розслідування, що допомагає виявляти корупційні схеми та зловживання з боку влади

**Порівняльний аналіз до і після прийняття Закону України № 3207-VI
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
відповідальності за корупційні правопорушення»**

До прийняття закону (до 2011 р.)	Після прийняття закону (з 2011 р.)
<i>Кримінальна відповідальність за корупцію</i>	
Відповідальність за корупцію була розмита, без чіткого визначення складів злочинів. Часто застосовували умовні покарання, навіть при серйозних правопорушеннях.	Введено чіткі склади корупційних злочинів: хабарництво, зловживання впливом, незаконне збагачення. Посилено санкції: реальне позбавлення волі, штрафи, конфіскація майна, заборона обіймати посади.
<i>Адміністративна відповідальність</i>	
Відсутній єдиний підхід до визначення адміністративних корупційних правопорушень. Відсутній ефективний контроль за конфліктом інтересів, подарунками та етичними нормами.	Визначено чіткий перелік адміністративних корупційних правопорушень (ст. 172-4 – 172-9 КУпАП). Введено нові підстави відповідальності: порушення обмежень на подарунки, конфлікт інтересів, несвоєчасне подання декларацій.
<i>Суб'єкти відповідальності</i>	
Відповідальність стосувалась переважно лише державних службовців. Приватні особи практично не притягувались.	Розширено коло суб'єктів: депутати місцевих рад, судді, нотаріуси, аудиторі, держпідприємства. Введено відповідальність і для фізичних осіб, які надають неправомірну вигоду.
<i>Впровадження міжнародних стандартів</i>	
Україна формально була учасником антикорупційних конвенцій, але їх не виконувала на практиці. Відсутність відповідності стандартам ЄС.	Закон імплементував положення Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції Ради Європи. Початок гармонізації антикорупційного законодавства із законодавством ЄС (як передумова Угоди про асоціацію).
<i>Практичні наслідки (після 2011 року)</i>	
Створення умов для антикорупційної інфраструктури (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС). Підвищення контрольованості дій посадових осіб. Поява електронного декларування та відкритих реєстрів.	

Переваги та недоліки Закону України «Про очищення влади»

Переваги	Недоліки
Очищення влади від осіб, пов'язаних з режимом Януковича – символ реформ та нової етики.	Колективна відповідальність – люстрація часто застосовувалась до людей без доказів вини.
Повернення довіри суспільства до державних інституцій після Майдану.	Політична вибірковість – були звинувачення, що закон використовували проти опонентів.
Запровадження обов'язкової перевірки декларацій, майна, зв'язків.	Порушення прав людини – критикувався Венеційською комісією через обмеження прав без суду.
Сприяння антикорупційним реформам – очистив поле для створення НАБУ, НАЗК, ВАКС.	Обмежений вплив на реальну корупцію – не передбачав кримінальної відповідальності.
Відповідність очікуванням ЄС у контексті Угоди про асоціацію та євроінтеграційних реформ.	Конституційність під питанням – закон частково оскаржувався в Конституційному Суді.
Публічність перевірок – дані про люстрованих посадовців були відкритими.	Нестабільність реалізації – закон постійно оскаржувався, не всі положення були виконані.

**Основні аспекти Закону України «Про запобігання корупції» –
визначальні фактори у боротьбі з корупцією**

Назва	Пояснення
1. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	Створене як центральний орган виконавчої влади, який реалізує антикорупційну політику. Здійснює перевірку декларацій, виявляє конфлікти інтересів, розробляє антикорупційні програми.
2. Фінансовий контроль та e-декларування	Обов'язкове подання електронних декларацій усіма особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відображення доходів, майна, фінансових зобов'язань службовців і членів їхніх сімей. Виявлення незаконного збагачення.
3. Конфлікт інтересів	Визначення, запобігання та врегулювання реального та потенційного конфлікту інтересів. Обов'язок повідомляти керівництво або НАЗК про наявність конфлікту.
4. Антикорупційна експертиза	Встановлено обов'язок проводити антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів, щоб уникнути створення корупційних «лазівок».
5. Захист викривачів корупції	Закон уперше запровадив правовий статус викривачів (whistleblowers). Визначає механізм захисту, анонімності та винагороди для осіб, які повідомляють про корупцію.
6. Обмеження для посадовців	Заборона на подарунки, подвійне працевлаштування, сумісництво посад. Обмеження після звільнення (так званий «карантин» для переходу до приватних структур).
7. Антикорупційні програми в органах влади	Обов'язкове затвердження антикорупційних програм для органів влади, підприємств, державних установ. Призначення уповноважених осіб з питань запобігання корупції в установах.

Ключові положення Закону України «Про державну службу» щодо боротьби і запобігання корупції

Ключові аспекти	Пояснення
1. Професійні стандарти для державних службовців	Закон чітко визначає вимоги до кандидатів на державні посади та встановлює професійні критерії для держслужбовців, включаючи освіту, досвід, а також морально-етичні стандарти. Це дозволяє залучати до державної служби компетентних і чесних осіб, що знижує ймовірність корупційних ризиків.
2. Прозорість та конкурсні процедури	Закон вимагає прозорих конкурсних процедур при прийомі на роботу та просуванні по службі. Це дозволяє уникнути призначень через корупційні зв'язки або хабарі, адже відбір на державну службу стає відкритим і доступним для широкого кола осіб.
3. Регулювання конфлікту інтересів	Закон вимагає прозорих конкурсних процедур при прийомі на роботу та просуванні по службі. Це дозволяє уникнути призначень через корупційні зв'язки або хабарі, адже відбір на державну службу стає відкритим і доступним для широкого кола осіб.
4. Декларування майна та доходів	Закон передбачає обов'язок державних службовців декларувати свої доходи, майно та фінансові зобов'язання. Цей процес важливий для запобігання незаконному збагаченню на державній службі і дозволяє контролюючим органам виявляти можливі корупційні прояви, коли службовець не може обґрунтувати свої доходи.
5. Етичні норми та кодекс поведінки	Закон запроваджує етичний кодекс для державних службовців, що включає вимоги щодо доброчесності, об'єктивності, відсутності будь-яких корупційних дій. Такий кодекс допомагає формувати культуру нульової терпимості до корупції серед держслужбовців.
6. Система відповідальності та покарань	Закон передбачає адміністративну та дисциплінарну відповідальність для державних службовців за порушення антикорупційних норм. Зокрема, це стосується таких порушень, як отримання хабарів, незаконне використання службового становища або зловживання владою. Покарання може варіюватися від догани до звільнення з посади та кримінальної відповідальності.
7. Запобігання кумівству та монополії на посади	Закон сприяє уникненню кумівства (влаштування родичів та друзів на державні посади) через встановлення чітких правил про несумісність посад, а також вимогу оголошувати родинні зв'язки між посадовими особами. Це дозволяє обмежити корупційні практики, де чиновники призначають своїх близьких на вигідні державні посади.

8. Підзвітність та контроль	Закон встановлює механізми контролю за діяльністю державних службовців. Зокрема, створено інститути, які можуть здійснювати перевірки та моніторинг діяльності чиновників на предмет корупційних дій. Це включає як внутрішній контроль, так і зовнішній – з боку органів влади та громадських організацій.
9. Незалежність від політичних впливів	Закон визначає, що державні службовці повинні виконувати свої обов'язки незалежно від політичних впливів. Це зменшує ймовірність того, що держслужбовець буде приймати корупційні рішення на користь певної політичної сили або за особистими інтересами.
10. Введення механізмів мобільності та кар'єрного зростання	Закон встановлює механізм кар'єрного росту на основі заслуг і кваліфікації, а не за рахунок особистих зв'язків або хабарів. Це допомагає знизити корупційні ризики, що виникають через фаворитизм або кумівство на робочому місці.

**Основні недоліки Національної антикорупційної стратегії
на 2011–2015 роки**

<i>Нечіткі формулювання та відсутність конкретних механізмів:</i>	Стратегія містила загальні цілі та принципи, але не визначала конкретних кроків, індикаторів та відповідальних за їх виконання.
<i>Недостатньо ефективні інституційні механізми</i>	Система органів, що мали боротися з корупцією, не була належним чином скоординована, а деякі з них мали обмежені повноваження або були неефективними.
<i>Брак політичної волі та ресурсів</i>	Не було достатньої політичної підтримки для реалізації стратегії та виділення необхідних ресурсів.
<i>Недостатній контроль за виконанням</i>	Не було ефективного механізму моніторингу та контролю за виконанням заходів стратегії, що дозволило багатьом пунктам залишитися невиконаними.
<i>Недостатня прозорість та підзвітність</i>	Процес розробки та реалізації стратегії часто був непрозорим, що ускладнювало громадський контроль та зменшувало довіру до антикорупційних зусиль.
<i>Недостатня увага до запобіжних заходів</i>	Акцент робився на каральних заходах, а не на запобіганні корупції через впровадження прозорих процедур та підвищення рівня етичної поведінки держслужбовців.
<i>Недостатня участь громадськості</i>	Залучення громадськості до процесу розробки та реалізації стратегії було недостатнім, що знижувало рівень підтримки та ефективності.

**Переваги та недоліки Антикорупційної стратегії
на 2014–2017 рр.**

Переваги	Недоліки
Законодавче оформлення – вперше в історії України антикорупційну стратегію затверджено законом, що надало їй вищу юридичну силу та обов’язковість для органів влади	Декларативність багатьох положень – частина завдань залишалася надто загальними, без конкретних механізмів реалізації чи вимірюваних показників ефективності
Створення нових антикорупційних інституцій (НАБУ і САП (2015 р.), НАЗК і ВАКС (2016 р.)	Слабка координація дій органів влади – відсутність чіткого центру координації реалізації стратегії, відповідальність розпорошена між різними органами влади
Запроваджено систему електронного декларування доходів публічних службовців (з 2016 року), що суттєво посилює прозорість	Недостатній рівень політичної волі – бракувало послідовності з боку вищого керівництва держави у забезпеченні незалежності новостворених органів (особливо щодо НАЗК)
Вперше зроблено акцент на відкритті публічної інформації, зокрема, про використання бюджетних коштів, державні закупівлі, власність	Формальний підхід до виконання – деякі міністерства та установи сприймали стратегію формально без реального виконання заходів, що підтверджено звітами громадських організацій
Закладено ідею громадського моніторингу виконання антикорупційної політики	Низький рівень притягнення до відповідальності – незважаючи на створення нових публічно-владних антикорупційних інституцій, розслідування випадків топ-корупції просувались повільно, судові вироки були поодинокими
Орієнтація на міжнародні стандарти – документ розроблено із урахуванням зобов’язань перед ЄС, GRECO, ООН	

**Переваги та недоліки Антикорупційної стратегії
на 2021–2025 рр.**

Переваги	Недоліки
Системність і чіткість структури – стратегія містить конкретні цілі, індикатори, механізми реалізації та логіку моніторингу; побудована за принципами результативного публічного управління	Запізніле ухвалення та реалізація – стратегію на 2021–2025 затвердили лише в середині 2022 р., тобто із запізненням більш ніж на рік; реальна імплементація через Державну програму розпочалася лише у 2023 р.
Інституційна координація та публічний моніторинг – реалізацію координує НАЗК, але залучені всі ключові гілки влади; вперше запроваджено цифрову систему моніторингу, де громадяни, журналісти та аналітики можуть відслідковувати прогрес	Обмежені ресурси для реалізації – деякі заходи потребують додаткового фінансування, законодавчих змін та кадрового забезпечення, що не завжди гарантовано, особливо в умовах війни
Фокус на цифровізацію та усунення «людського фактору» – стратегія передбачає автоматизацію процедур, мінімізацію контактів чиновників із громадянами/бізнесом, що знижує корупційні ризики	Ризики політичного впливу – стратегія передбачає незалежність антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС), але реальні приклади тиску та блокувань кадрових рішень зберігаються
Чітка орієнтація на європейські стандарти – стратегія враховує зобов'язання України перед ЄС, GRECO, OECD. Її ухвалення сприяло отриманню статусу кандидата на вступ до ЄС	Низький рівень реалізації деяких цілей (наприклад, законодавчі зміни щодо викривачів, конфіскації активів, прозорості роботи державних підприємств реалізуються повільно або частково)
Спрямованість на реальні проблеми – вперше виділено найбільш корумповані сфери: судова система, оборонні закупівлі, митниця, податкова, державні підприємства; фокус не тільки на кримінальному переслідуванні, а й на усуненні передумов корупції	Недостатній вплив на судову реформу – незважаючи на пріоритетність, корупція в судовій владі залишається проблемною, а реформи часто гальмуються на законодавчому рівні
Прогнозований економічний ефект – за оцінками НАЗК, повна реалізація стратегії щороку може приносити до 200 млрд грн економії	Виклики воєнного часу – повномасштабна війна вплинула на фінансування, кадрову стабільність і фокус держави, що ускладнило реалізацію антикорупційних заходів

Порівняльна таблиця Антикорупційних стратегій України

Критерій	Стратегія 2011–2015 рр.	Стратегія 2014–2017	Стратегія 2021–2025
<i>Контекст ухвалення</i>	Домайданний період, початкові зобов'язання перед ЄС	Після Революції Гідності, початок реформ, військова агресія Росії	Повномасштабна війна, статус кандидата в ЄС, запит на реальну трансформацію
<i>Характер документа</i>	Програмна декларація, без обов'язковості виконання	Частина урядової політики, без повноцінної стратегії	Законодавчо затверджена стратегія з обов'язковим механізмом реалізації
<i>Ключові цілі</i>	Запобігання, прозорість, етика, адміністративне спрощення	Посилення незалежних органів, боротьба з топкорупцією	Інституційна спроможність, цифровізація, громадський контроль, відповідальність
<i>Фокус</i>	Зменшення можливостей для корупції в держуправлінні	Розслідування злочинів, незалежні антикорупційні органи	Цифрові інструменти, викривачі, судова система, прозорість фінансів
<i>Інституційна база</i>	МВС, прокуратура, комітет при Президентові	НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС	НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС – сформовані та діючі
<i>Питання викривачів</i>	Не врегульовано	Частково згадано, без правового статусу	Повноцінне законодавство (Закон №1700-VII, оновлення 2021 р.)
<i>Моніторинг виконання</i>	Комітет при Президентові (слабкий вплив)	Тимчасові міжвідомчі групи, без системного моніторингу	НАЗК, регулярна звітність, участь громадськості та міжнародних партнерів
<i>Цифровізація</i>	Практично відсутня	Початок впровадження Prozoغو, реєстрів	Один з головних акцентів: відкриті дані, електронні сервіси, автоматизація
<i>Роль громадськості</i>	Консультативна	Визнана важливою, але слабка участь	Стратегічний суб'єкт реалізації: моніторинг, навчання, вплив на політику
<i>Механізм реалізації</i>	Державна програма, слабо реалізована	Без повноцінної програми з індикаторами	Державна антикорупційна програма, з індикаторами, етапами, виконавцями

<i>Ефективність за оцінками</i>	Низька, декларативна, GRECO – переважно критика	Часткове досягнення результатів, створення органів, але низька результативність	Системний підхід, поступова реалізація, оцінюється позитивно з певними заувагами
<i>Значення для подальшої політики</i>	Стартова точка, перші спроби системності	Створення інституцій, база для глибоких реформ	Перехід до повноцінної, вимірюваної, відповідальної політики